

Toegepaste taalkunde: Schakelprogramma's

Zelfregulering binnen de journalistiek: een comparatief perspectief

Bachelorproef aangeboden door
Lieven VAN CAUWENBERGHE
in het schakelprogramma voorbereidend op
de Master in de journalistiek

Lector: Johan DE SCHRYVER
Academiejaar 2013 – 2014

Toegepaste

taalkunde:

Schakelprogramma's

Zelfregulering binnen de journalistiek: een comparatief perspectief

Bachelorproef aangeboden door

Lieven VAN CAUWENBERGHE

in het schakelprogramma voorbereidend op

de Master in de journalistiek

Lector: Johan DE SCHRYVER

Academiejaar 2013 – 2014

Voorwoord

Bij het inleveren van deze bachelorproef moet ik denken aan wat zich ongeveer een jaar geleden afspeelde. Toen legde ik samen met twee medestudenten geschiedenis de laatste hand aan een didactisch pakket over Maya's en Azteken. Het was de laatste stap op weg naar mijn diploma van bachelor in het onderwijs: secundair onderwijs (Nederlands en geschiedenis).

Vandaag dien ik deze bachelorproef in. Die zal me geen bachelordiploma opleveren, maar (hopelijk) wel een ticket om volgend jaar de Master in de journalistiek hier aan de HUB – dan de ODISEE – te kunnen aanvatten.

Op dit werk kijk ik met meer voldoening terug dan op de bachelorproef vorig jaar. Een jaar ouder, een jaar wijzer en ik mag een werk voorleggen dat volledig door mijzelf is geschreven en opgesteld. Dat geeft mij een goed gevoel. Zoals elk onderzoek schoot het proces soms in een stroomversnelling terwijl het op andere momenten slabakte. Ikzelf ben echter fier op wat het geworden is.

De letters zijn evenwel niet vanzelf op papier gekomen. Een bedanking is dus wel op zijn plaats.

In gesprekken met docenten en medestudenten werd er van gedachten gewisseld over de aanpak en opbouw van het onderzoek. Ik wil Lieselot Bleyenberg, schepen van Communicatie van de gemeente Melle, graag bedanken dat ik haar onderzoek naar de correctheid van berichtgeving in De Standaard kon inkijken. Uiteraard bedank ik ook mijn ouders, die me de kans geven verder te studeren en met interesse mijn werk opvolgen. Dat geldt evenzeer voor mijn vriendin Katrien, die zoals altijd mijn steun en toeverlaat is geweest.

Melle, 30 mei 2014

Lieven Van Cauwenberghe

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Inhoudsopgave	5
Samenvatting (abstract)	7
1. Inleiding	8
2. Onderzoeksonwerp	10
3. Resultaten en literatuuroverzicht	11
3.1 Begrippenkader	11
3.1.1 Definities	11
3.1.2 Theoretische modellen.....	12
3.1.3 Uitdagingen	16
3.2 Media Accountability Systems (MAS)	19
3.2.1 Inleiding.....	19
3.2.2 Indeling.....	20
3.2.3 Enkele MAS nader bekeken	21
3.3 Landenonderzoek	27
3.3.1 Zweden	27
3.3.2 Denemarken.....	29
3.3.3 Duitsland	31
3.3.4 Groot-Brittannië	33
3.3.5 Nederland	35
3.3.6 Vlaanderen.....	36
4. Conclusie	40
4.1 Begrippenkader	40
4.2 Media Accountability Systems.....	40
4.2.1 Voordelen en nadelen van Media Accountability Systems	40
4.2.2 Aanbevelingen voor de toekomst	42
4.3 Landenonderzoek	43
4.3.1 Algemeen.....	43
4.3.2 Klachten.....	45

4.3.3	Aanbevelingen voor de toekomst	49
4.4	Tot slot.....	49
5.	Nabeschuiving	51
	Referentielijst.....	53
BIJLAGEN		II
Inhoudsopgave		II
1.	Lijst van geraadpleegde catalogi en databanken.....	III
2.	Zoekwoordenlijst voor de literatuurstudie.....	IV
3.	Literatuurfiches (uitsluitend elektronisch)	V

Samenvatting (abstract)

This thesis contains five chapters. The first two chapters provide an introduction and a research report, telling more about the work process and how this thesis is structured. Chapter three and four cover the most important content of this thesis.

The third chapter consists of three paragraphs containing a summary of the research. Starting with some definitions, the three most important theoretical patterns on self-regulation (including ‘cultures of accountability’) are explained.

‘Media Accountability Systems (MAS)’, developed by Bertrand (1978, 2003), is the topic of the second paragraph. Three examples of these systems are given: the press council, the press code and the ombudsman.

The third paragraph of chapter three implies a practical case study of the theory in six countries: Sweden, Denmark, Germany, Great-Britain, The Netherlands and Flanders¹. For each country, the self-regulatory bodies, the complaints and the sanctions are discussed.

Chapter four brings all the information explained in chapter three together. It is an analysis of the theoretical patterns, with a strong preference for ‘cultures of accountability’. This model focuses on the relationship between the various parties in the media – the law, the market, the public and the profession – and their influence on the position of the media in society. Furthermore, the advantages and disadvantages of self-regulation and MAS are discussed and some recommendations for the future are given.

The results of the case study are compared with each other in order to recognize characteristics for each country. However, the reader has to bear in mind that sociological influences reflected in the media might change the situation. Demographical data by Eurostat are added in this chapter for better comparison. Sweden has a long tradition of self-regulation in press, but the number of complaints received by the press council shows a decrease. Thanks to the juridical procedure, Denmark has a lot of well-founded complaints. In Germany, the complaints increase, but not much of them are well-founded. Great-Britain has got the most complaints by far, but only a few of them are well-founded. In The Netherlands, a quarter of the complaints are well-founded. The data in Flanders are not as reliable as in other countries because the press council was only recently founded.

The fifth and last chapter contains a brief self-reflection together with some thoughts and personal notes of the author.

¹ In Belgium the media is an authority of the Communities.

1. Inleiding

“Closer moet 15.000 euro betalen aan Julie Gayet”², “Tom Boonen maakte zwangerschap bekend onder druk van weekblad”³ en “Royaltywachter News of the World hackte erop los”⁴: het zijn slechts drie voorbeelden van koppen die de pers haalden dit voorjaar. De scheidingslijn tussen privacy en informatieverspreiding wordt soms overschreden, wat tot klachten en schadevergoedingen leidt. Van voetballers over wielrenners tot prinsessen en minnaressen: niemand wordt gespaard.

Zo lijkt het. Het publiek krijgt telkens één kant van het verhaal, met de media als grote boosdoener, alsof ze alle scrupules overboord gegooid hebben. Ironisch genoeg zijn het de media zelf die berichten wanneer een medium – bij voorkeur een concurrent – op de vingers wordt getikt.

Nochtans bestaan er fundamentele rechten, vrijheden maar ook plichten waaraan de media zich tot op vandaag moeten aan houden. Bovendien hechten media steeds meer belang aan deontologie en ethiek, net omdat ze merken dat ze vaak ter verantwoording (‘accountable’) worden geroepen voor hun daden.

Koene voerde in 2008 een onderzoek naar persraden in West-Europa. Ik nam haar onderzoeksgebied over (Zweden, Denemarken, Duitsland, Groot-Brittannië en Vlaanderen) maar wou verdergaan dan alleen persraden. Zo kwam ik tot mijn eerste onderzoeksvraag: “Welke verschillende systemen (instrumenten) van zelfregulering worden gebruikt in Vlaanderen, Nederland, Groot-Brittannië, Duitsland, Denemarken en Zweden?” Die kon ik in drie deelvragen onderverdelen:

Wat begrijpt men onder ‘zelfregulering’ in Vlaanderen, Nederland, Groot-Brittannië, Duitsland, Denemarken en Zweden?

Welke instrumenten van zelfregulering worden in de media gebruikt in Vlaanderen, Nederland, Groot-Brittannië, Duitsland, Denemarken en Zweden?

Wat zijn de overeenkomsten en verschillen tussen deze zelfreguleringssystemen in Vlaanderen, Nederland, Groot-Brittannië, Duitsland, Denemarken en Zweden?

Via een literatuuronderzoek genereerde ik deze gegevens, die mij tot mijn volgende onderzoeksvraag brachten: “Hoe goed werken deze systemen (instrumenten) van zelfregulering in Vlaanderen, Nederland, Groot-Brittannië, Duitsland, Denemarken en Zweden?” Het is namelijk niet omdat ze

²<http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/cultuur%2Ben%2Bmedia/media/1.1922626>

³ http://www.nieuwsblad.be/sportwereld/cnt/dmf20140331_01049773

⁴ <http://www.hln.be/hln/nl/960/Buitenland/article/detail/1886675/2014/05/14/Royaltywatcher-van-News-of-the-World-hackte-erop-los.dhtml>

aanwezig zijn, dat ze ook efficiënt zijn. Daarom is het ook nodig de voor- en nadelen tegenover elkaar te plaatsen.

Ik koos ervoor om dicht bij mijn omgeving te blijven: in Noordwest-Europa en gebruik makend van bronnen die niet ouder zijn dan twintig jaar, op één uitzondering na; in 1978 werd namelijk voor de eerste keer het idee van ‘Media Accountability Systems’ gelanceerd. Omdat dit een belangrijk begrip is in mijn bachelorproef, kon ik onmogelijk aan deze bron voorbijgaan. Voor een uitgebreider verslag over mijn onderzoek verwijs ik naar hoofdstuk 2.

Noordwest-Europa is een vrij enge ruimtelijke afbakening. Ik ben ervan overtuigd dat een studie over persvrijheid in pakweg de Verenigde Staten, Iran of China ook boeiend kan zijn. Toch meen ik dat opmerkelijke verschillen ook kunnen waargenomen worden bij landen die in elkaars onmiddellijke invloedssfeer liggen. Daarom spreek ik ook liever over ‘Noordwest-Europa’ dan ‘West-Europa’. Zoals uit de bachelorproef zal blijken, verschillen zelfs West-Europese landen grondig van elkaar. Omdat ik toch een vrij groot onderzoeksgebied heb genomen (zes landen), moet ik me noodgedwongen beperken tot een bondige weergave van de essentie.

Zoals eerder aangehaald bevat hoofdstuk 2 een beschrijving van mijn onderzoek en methodologie. De inhoudelijke hoofdmoot van deze bachelorproef is te vinden in hoofdstuk 3 en 4. In hoofdstuk 3 zet ik eerst verschillende theoretische modellen naast elkaar. Ik wijd een volledige paragraaf aan Media Accountability Systems (MAS) en haal er drie belangrijke systemen uit: de persraad, de ethische code en de ombudsman, waarbij ik de voor- en nadelen van MAS opsom. In het derde deel van hoofdstuk 3 zijn de praktische bevindingen per land kort aangehaald.

Terwijl hoofdstuk 3 de informatie uit het literatuuronderzoek weergeeft, toets ik in hoofdstuk 4 mijn informatie af aan elkaar. De koppeling van theorie aan praktijk en de onderlinge vergelijking van cijfermateriaal van de verschillende landen laten mij toe tendensen aan te duiden maar ook verschillen naar boven te halen. Dat leidt dan op het einde van het hoofdstuk tot een slotconclusie.

2. Onderzoeksontwerp

Een goede zoektocht begint bij de interpretatie en analyse van het onderwerp: ‘zelfregulering binnen de journalistiek: een comparatief perspectief’. ‘Zelfregulering’ was dus een eerste belangrijke zoekterm, maar om de juiste resultaten te kunnen genereren, was de toevoeging van ‘journalistiek’ noodzakelijk. Ook ‘journalistieke ethiek’ sorteerde bruikbare publicaties. Vertaalde zoektermen – ‘pressself-regulation’, ‘accountability’, ‘journalisticaethics’ – vulden de lijst aan (zie bijlage 2). Google Scholar en Google Books waren de meest gebruikte zoekmachines en via Limo en Unicat kon ik nagaan waar relevante werken in hun fysieke versie te raadplegen waren. Daarnaast deed ik ook opzoekwerk via de databases Academic Search Premier en Communication & Mass Media Complete (zie bijlage 1). Het loonde evenwel ook de moeite om organisaties als de Raad voor de Journalistiek (in Vlaanderen en Nederland) en de Alliance of Independent Press Councils of Europe (AIPCE). Op deze laatste website vond ik twee relevante publicaties waarop ik mij baseerde voor verder onderzoek. Koene schreef in 2008 een overzicht over West-Europese persraden (Koene, 2008), Fielden deed hetzelfde voor internationale persraden in 2012 (Fielden, 2012). Via de sneeuwbalmethode ging ik in de literatuurlijsten van beide werken op zoek naar publicaties die ouder waren.

Ik legde mijn tijdsgrens voor publicaties op 20 jaar omdat inzichten die van wezenlijk belang waren voor zelfregulering binnen de journalistiek in latere werken werden herhaald en verrijkt. Het tijdschriftartikel van Bertrand uit 1978 nam ik per uitzondering toch op omdat dit een baanbrekend werk was. Ook in talen heb ik geprobeerd de informatie overzichtelijk te houden door alleen in het Nederlands en het Engels te zoeken.

Uit de in de eerste alinea vermelde werken van Koene en Fielden haalde ik ook inspiratie voor de geografische indeling van mijn bachelorproef: West- en Noordwest-Europa, met name Zweden, Denemarken, Duitsland, Groot-Brittannië, Nederland en Vlaanderen⁵. Aanvankelijk was ik van plan om ook Noord-Amerika erbij te nemen, maar dit zou mijn onderzoek te ver leiden.

Alle zoekresultaten opnemen zou de referentielijst nodeloos lang maken en het doel van de bachelorproef voorbij schieten. Daarom was het belangrijk de gevonden documenten aan een kritische blik te onderwerpen in de oriënterende en globale leesfase. Nadat het kaf van het koren gescheiden werd, kon elk werk integraal gelezen en diepgaander uitgewerkt worden. De essentiële informatie daaruit staat genoteerd in de literatuurfiches (zie bijlage 3), die vooral bedoeld zijn als werkinstrumenten en hulpmiddelen bij het schrijven van hoofdstuk 3, ‘Resultaten en literatuuroverzicht’, en hoofdstuk 4, ‘Conclusie’.

⁵ Media is een gemeenschapsmaterie in België.

3. Resultaten en literatuuroverzicht

Deze literatuurstudie bevat samen met de conclusies in hoofdstuk 4 het corpus van de bachelorproef.

Deel één bekijkt zelfregulering langs de theoretische zijde. Eerst worden definities weergegeven en kort besproken om tot een werkdefinitie te komen. De tweede helft van deel één gaat dieper in op de theoretische modellen van McQuail, Hallin en Mancini en Fengler, Eberwein, en Leppik-Bork. Elk model bestaat uit verschillende delen die we ‘systemen’ noemen.

Deel twee werkt Media Accountability Systems (MAS), die al werden aangehaald in deel één verder uit omdat ze van groot belang zijn in de ontwikkeling van zelfreguleringsystemen in de verschillende landen uit deel drie. In dat laatste deel wordt de theorie uit deel één en twee toegepast op de praktijk in Zweden, Denemarken, Duitsland, Groot-Brittannië, Nederland en Vlaanderen.

3.1 Begrippenkader

De eerste paragraaf somt definities op (Tabel 1.1), voorafgegaan door kort commentaar. De tweede paragraaf spitst zich toe op theoretische modellen bij vergelijkende landenstudies op het gebied van zelfregulering.

3.1.1 *Definities*

De definitie van Bertrand (1 in Tabel 1.1) is zeer restrictief, maar laat tegelijk ook ruimte voor de invulling van de werkwijze om zelfregulering aan te pakken. Over het algemeen loopt Bertrand niet hoog op met zelfregulering in enge zin. Dat valt te verklaren door zijn Media Accountability Systems (MAS) die dezelfde effecten als zelfregulering genereren en door veel auteurs gemakkelijkschalve als ‘zelfregulering’ worden bestempeld (zie verder).

Ook Lauk en Kus (4 in Tabel 1.1) zien in zelfregulering eerder een dekmantel voor journalistieke wanpraktijken. Door de schijn van kwaliteitscontrole te wekken, hopen journalisten te ontsnappen aan andere reguleringsmodellen zoals een rechtszaak.

Verdoodt (6 in Tabel 1.1) breidt de betrokkenheid bij zelfregulering uit naar de volledige journalistieke beroepsgroep, die de regulering zelf in handen heeft terwijl ze “geviseerd” worden, een zwaar beladen term. Ondanks deze definitie blijkt zij eerder positief tegenover zelfregulering te staan.

Zowat alle auteurs, dus ook Evers (2 in Tabel 1.1) en Haraszti (3 in Tabel 1.1) leggen de verantwoordelijkheid voor zelfregulering bij de journalisten zelf, eventueel aangevuld met uitgevers, redacteuren of media-eigenaars. Ze wijzen ook op het belang van de uitleg en verduidelijking naar het publiek toe dat, zo zal blijken, soms actief deel uitmaakt van zelfreguleringsorganen.

Samen met Haraszti en Verdoodt benadrukt McQuail (5in Tabel 1.1) het vrijwillige karakter van zelfregulering. Deze laatste baseert de regulering op vastgelegde waarden, beoordeeld door een onafhankelijke en geloofwaardige instantie.

Tabel 3.1

Definities van zelfregulering

Nr.	Auteur (publicatie)	Definitie
1	Bertrand (Bertrand, 2003, p. ix; Verdoodt, 2007, p. 123)	A promise of self-censorship by media wishing to avoid legal restraints.
2	Evers (Evers, 2012, p. 52)	Zelfregulering betekent dat de beroepsgroep (van journalisten, reclamemakers of communicatieprofessionals) zijn eigen vaknormen formuleert en toeziet op naleving daarvan.
3	Haraszti(Haraszti, 2008, p. 9)	Media self-regulation is a joint endeavour by media professionals to set up voluntary editorial guidelines and abide by them in a learning process open to the public.
4	Lauk en Kus (Lauk & Kus, 2012, p. 170)	As a concept, self-regulation clearly aims at ensuring quality of journalistic performance in serving the public interest. On the other hand, “they protect professionals by letting practitioners decide for themselves and by themselves what matters in the realm of ethics” (Glasser&Ettema, 2008, p.528).
5	McQuail(McQuail, 2003, p. 283)	This [press self-regulation] can be defined as the voluntary agreement to live up to certain formally stated standards plus the adjudication of external complaints by an appropriate body with some independence and credibility.
6	Verdoodt(Verdoodt, 2007, p. 15)	Het proces waarbij alle aspecten van regulering (de formulering, uitvoering, controle, handhaving en verdere opvolging) exclusief, vrijwillig en volledig autonoom worden beheerst door diegene(n) wiens gedrag of handelen door die regulering wordt geviseerd of hun vertegenwoordigers.

Op basis van deze definities en de overeenkomsten erin kan volgende werkdefinitie voor deze bachelorproef worden uitgewerkt:

Zelfregulering in de journalistiek is een proces waarbij de media, bij monde van journalisten, redacteurs of uitgevers en al dan niet in samenwerking met externen, vrijwillig en actief de regulering in handen nemen en een ethisch kader creëren waaraan daartoe bevoegde en door de sector opgerichte instanties de werking en kwaliteit van die media kunnen toetsen om verantwoording te kunnen afleggen aan haar gebruikers. (eigen definitie)

3.1.2 Theoretische modellen

Definities over zelfregulering zeggen weinig zonder een diepere theoretische achtergrond. Onderstaand worden drie recente modellen uitgelegd. Het eerste model is dat van McQuail uit 2003(McQuail, 2003; Groenhart & Evers, 2013)dat focust op de actoren (deelnemers) aan het communicatieproces binnen de media. Eén jaar later ontwikkelden Hallin en Mancini(Fengler, Eberwein, & Leppik-Bork, 2011)een

landenstudie die zelfreguleringsystemen indeelt op basis van hun geografische invloedssfeer. In Tabel 1.2 (zie p. 13) worden de modellen van McQuail enerzijds en Hallin en Mancini anderzijds met elkaar verbonden in een zelf opgestelde overzichtstabel.

Fengler, Eberwein, Lauk en Leppik-Bork (Fengler, Eberwein, & Leppik-Bork, 2011; Groenhart & Evers, 2013) werkten een adequater model uit dat niet met actoren of geografie rekening houdt, maar wel met culturele invloedssferen. Ze noemen dit ‘cultures of accountability’.

Model McQuail: actoren binnen de media

McQuail (2003; Groenhart & Evers, 2013) onderscheidt vier verschillende actoren die elk hun rol spelen in de verantwoording van de media: de staat, de markt, het beroep en het publiek. Die actoren beïnvloeden elkaar in meerdere of mindere mate. De eigen beroepsgroep, journalisten, heeft om te beginnen de grootste invloed op zijn collega's. Door middel van kritiek, ethische codes en persraden – ook al twijfelen sommige onderzoeken (de Haan, 2012) aan de doeltreffendheid van deze laatste – onderwerpen journalisten elkaar aan ethische normering. Journalisten verkiezen hun eigen normen en waarden boven die van de staat (de tweede actor), die door wetten bepaalde gedragsregels probeert op te leggen aan de media. Op Groot-Brittannië na verkiest elk land een sterke zelfregulering boven een regulering door de overheid.

De overige twee spelers, de markt en het publiek, hebben een relatief sterke invloed op media, maar de verschillen tussen landen onderling zijn niet gering. De markt heeft een grote invloed op journalisten aangezien zij er baat bij hebben dat hun medium goed verkoopt zodat zij hun loon verdienen. De mate waarin de markt belangrijk is, hangt samen met de werkzekerheid en verloning van journalisten: een democratisch opgebouwd loonstelsel zoals in Nederland zorgt ervoor dat journalisten minder gevoelig zijn voor marktinvloeden dan in Groot-Brittannië. Eigenaars van mediabedrijven houden uiteraard wel de markt, de verkoopcijfers en de winst in de gaten.

Rest ons dan nog het publiek. Moderne en sociale media maken consumenten tot mediacritici. Ook via andere wegen zoals lezersbrieven kan het publiek zijn feedback geven. Journalisten vinden respons van het publiek belangrijk, zeker in democratische landen, aangezien zij zich voor hen verantwoordelijk voelen, een basisvoorwaarde om in alle vrijheid de pers te laten werken. De functie van een ombudsman helpt om journalisten en hun lezerspubliek dichter bij elkaar te brengen.

Model Hallin en Mancini: geografisch bepaalde mediasystemen

Een tweede model is dat van Hallin en Mancini uit 2004 (Fengler, Eberwein, & Leppik-Bork, 2011; Groenhart & Evers, 2013). Zij baseerden zich op de Europese landkaart om drie mediasystemen geografisch te bepalen. Die drie systemen worden in Tabel 1.2 (zie p. 13) gekoppeld aan de vier actoren uit de media door McQuail (2003).

Ten eerste herkennen zij in Zuid-Europa een gepolariseerd-pluralistisch systeem. De media en de politiek hebben een sterke band met elkaar, mede omdat de professionalisering van de journalistiek nog onvoldoende is uitgebouwd. Landen als Frankrijk, Spanje en Italië deelt het onderzoek hierbij in. Aangezien die landen buiten het afgebakend gebied van deze bachelorproef vallen, wordt deze categorie niet verder uitgewerkt.

In Noord- en Centraal-Europa hanteren de media dan weer een democratisch-corporatistisch model. Het beroep kende in deze landen een vroege ontwikkeling. De markt is sterk ontwikkeld en in de samenleving voeren sociale groepen een consensuspolitiek. Enkele voorbeelden zijn Nederland, Duitsland, Finland en Oostenrijk.

Hun laatste model is, nog meer dan het democratisch-corporatistisch model, gestoeld op vrijheden. Ook hier heeft het beroep een sterke ontwikkeling doorgemaakt, maar is het (voorlopig) weinig geformaliseerd. De markt kan hier volop haar rol spelen en heeft op die manier ook een impact op de autonomie van bepaalde media. Dit liberale model is typerend voor Groot-Brittannië, maar ook voor Canada en de Verenigde Staten.

Tot slot onderzochten zij ook nog Estland, Polen en Roemenië als voorbeelden van een Oost-Europees model. Net als het Noord-Afrikaanse model met Jordanië en Tunesië valt dit ook buiten het bestek van deze paper.

Tabel 3.2

Geografisch model van Hallin en Mancini uit 2004 (Fengler, Eberwein, & Leppik-Bork, 2011; Groenhart & Evers, 2013) gecombineerd met McQuails model over actoren binnen de media (McQuail, 2003; Groenhart & Evers, 2013)

Hallin&Mancini⇒ McQuail⇓	Gepolariseerd model ⁶	Democratisch model	Liberaal model
Staat	Staatsinterventie, cliëntilisme	Regulering met vrijheden, mediadiensten met publieke	Regulering met vrijheden
Markt	Opkomende markt	Sterk ontwikkelde markt	Sterk ontwikkelde markt met gevolgen voor autonomie
Beroep	Zwakke professionalisering	Sterke, geformaliseerde professionalisering	Sterke maar weinig geformaliseerde professionalisering
Publiek	Late uitingsvrijheid/democratisering	Gedemocratiseerd, matig pluralistisch	Gedemocratiseerd, matig pluralistisch
Landen	Frankrijk, Italië, Spanje	Nederland, Finland, Oostenrijk, Duitsland, Zwitserland,	Groot-Brittannië (VS, Canada)

⁶ Deze kolom wordt verder niet behandeld in de bachelorproef, maar is toch opgenomen in dit overzicht.

Het geografische model van Hallin en Mancini kwam de voorbije jaren onder vuur te liggen. Het mediterrane en het Oost-Europese model zijn compleet achterhaald. De ontwikkeling van een communistisch naar een democratisch bestuursapparaat is de voornaamste oorzaak voor de veranderende normen en waarden binnen de Oost-Europese media. Verwacht wordt dat de Arabische Lente eenzelfde invloed zal hebben op de mediasystemen in Tunesië en Jordanië. Maar ook in Europa zijn de systemen niet waterdicht: Frankrijk en Oostenrijk leunen veel dichter aan bij een ander model dan in de categorie waar Hallin en Mancini ze indeelden.

Model Fengler, Eberwein, Lauk en Leppik-Bork: sociaal-culturele verantwoording

Er was nood aan een nieuw theoretisch denkkader. Daarom ontwikkelden Fengler, Eberwein, Lauk en Leppik-Bork in 2011 een model dat de visies van McQuail enerzijds en Hallin&Mancini anderzijds bij elkaar bracht en updatete (Fengler, Eberwein, & Leppik-Bork, 2011; Groenhart & Evers, 2013). De synthese van een structuur die focust op de actoren in het medialandschap met een geografische indeling in mediasystemen resulteerde in 'cultures of accountability'. Groenhart & Evers (2013) wijzen erop dat dit model ook louter een houvast biedt en geen groepen uitsluit. Gezien de volatiele situatie in bepaalde landen is het best mogelijk dat er de komende jaren landen in andere groepen moeten ondergebracht worden. Geen enkel model wordt door de auteurs als het 'beste' beschouwd aangezien zij voor alle vier aanbevelingen ter verbetering formuleren. In vergelijking met de voorgaande twee modellen van McQuail en Hallin en Mancini lijkt dit model evenwichtiger en accurater, zoals het overzicht in Tabel 1.3 (zie p. 15) aantoont. Niettemin zijn er tussen de drie theoretische modellen toch ook overeenkomsten te vinden.

Het autonome systeem voelt zich ten eerste sterk verantwoordelijk voor de eigen beroepsgroep. De normering door de beroepsgroep uit zich in het gebruik van ethische codes en persraden. Nederland, Duitsland, Frankrijk, Estland en Finland behoren hiertoe. Als werkpunt krijgen zij de raad mee om voorwaarden op te leggen om op die manier commercieel ondernemerschap te ontwikkelen en te ondersteunen.

Groot-Brittannië sluit aan bij het commercieel-autonome systeem (systeem twee): een sterke professionalisering met weinig formele regels en sterke marktinvloeden. Daarom moeten deze landen waken over de onafhankelijkheid van haar redacties en bij die redacties het verantwoordelijkheidsbesef voor informatieverstrekking tegenover het publiek stimuleren. Sinds de afluisterschandalen rond *News of the World* is uit het rapport van de commissie Leveson (zie verder) gebleken dat er nog veel ruimte voor verbetering is.

Ten derde vindt men bij commercieel-autoritaire landen een sterke markt terug, maar ook een sterke invloed van de staat. Italië, Spanje, Polen, Oostenrijk, Roemenië, Jordanië en Tunesië doen er volgens

Fengler, Eberwein, Lauk en Leppik-Bork goed aan om te investeren in het bijbrengen van mediawijsheid aan het publiek.

Tot slot is er nog een autoritair systeem, waar geen van de onderzochte landen aan beantwoordt. Naast het bijbrengen van mediawijsheid moeten autoritaire landen ook inspanningen doen om de professionaliteit en de collegialiteit binnen het beroep aan te scherpen.

Tabel 3.3

Sociaal-cultureel verantwoordingsmodel ('Cultures of accountability')(Fengler, Eberwein, & Leppik-Bork, 2011; Groenhart & Evers, 2013)

Systeem	Beschrijving	Landen	Aanbeveling ter verbetering
Autonoom	Verantwoordelijkheid voor beroep en ethische codes	Finland, Zwitserland, Estland, Nederland, Duitsland, Frankrijk	Voorwaarden opleggen voor commercieel ondernemerschap
Commercieel-autonoom	Sterke professionele autonomie	Groot-Brittannië	Onafhankelijke redactie, verantwoordelijkheidsbesef stimuleren
Commercieel-autoritair	Sterke markt maar ook een sterke invloed van de staat	Italië, Spanje, Oostenrijk, Polen, Roemenië, Jordanië, Tunesië	Mediawijsheid bijbrengen aan publiek
Autoritair		Geen landen uit het onderzoek	Professionaliteit en collegialiteit aanscherpen, mediawijsheid bijbrengen aan publiek

3.1.3 Uitdagingen

Bertrand (2003) en Van Dijck (2005, geciteerd in Evers, 2012) vestigen de aandacht op vier wantoestanden die de media vandaag parten spelen. Ten eerste halen zij de toenemende economische druk aan. De markt raakt oververzadigd met mediahuizen die als paddenstoelen uit de grond schieten. De strijd om de consument is in volle gang. Verkoopcijfers en bijbehorende winstmarges dwingen journalisten om meer dan ooit tevoren snel op zoek te gaan naar sensationeel nieuws. Dat daarvoor soms ongeoorloofde technieken gebruikt worden, zien redacties volgens hen door de vingers: beeldmanipulatie, afluisterschandalen (zie verder). Mede hierdoor daalt de werkelijke nieuwswaarde. Ook bepalen media zelf waarover ze berichten en waarover niet. Bertrand geeft in 2003 drie voorbeelden. President Kennedy zou om te beginnen een publicatie in de New York Times tegengehouden hebben over de invasie in de Varkensbaai in 1961. Daarna, tijdens de jaren 90 van de 20ste eeuw, verdiende het schandaal tussen president Clinton en Monica Lewinsky of de moord op

modeontwerper Versace meer aandacht dan een politiek debat tussen twee kandidaten, althans volgens Fox en NBC. Tot slot haalt Bertrand de 300.000 Hutu-slachtoffers aan van Tutsi's ten tijde van de Apartheidstrijd in Zuid-Afrika. Dat kwam nauwelijks in het nieuws, terwijl over de genocide op Tutsi's door Hutu's wel uitvoerig bericht werd.

Ten derde drukt publiciteit meer zijn rol op nieuwsmedia dan voordien. Vooral de geschreven pers maakt meer ruimte vrij voor parajournalistieke rubrieken zoals reclame en advertenties. Audiovisuele media verleggen de focus van informeren naar amuseren. Echte duidingsprogramma's zijn nog maar zelden te vinden en hebben plaatsgemaakt voor infotainment en emotie-tv, vaak met politici in een actief participerende rol.

Tot slot haalt Bertrand (2003) het fenomeen mediaconcentratie aan. Om meer winst te kunnen maken, ziet hij de trend dat mediahuizen fusioneren. Op die manier kunnen bedrijven hun redacties inperken en onderbrengen in één hoofdzetel, wat de loon- en werkingskosten naar beneden haalt. Hij beweert dat, zeker in de Angelsaksische landen, de meeste persbureaus ook overwegend conservatieve standpunten innemen in hun berichtgeving. Dat zou bij verkiezingen resulteren in een groter stemmenaantal voor sociaaldemocratische partijen.

Toch treft niet alleen de media zelf schuld; ook journalisten maken soms uitschuivers. Zij zijn allereerst te traditioneel in hun berichtgeving, vindt Bertrand (2003). Ze geven de maatschappij een blik op de wereld en zijn zo mee bepalend voor het beleid dat politici op vraag van het publiek moeten uitstippelen. Ze zijn nogal conservatief en zullen eerder nieuws verslaan met een 'negatieve' ondertoon: rampen, aanslagen, misdaden ...

Aangezien onze samenleving bovendien complexer wordt, moeten journalisten een veel bredere kennis hebben dan voordien. Een journalist die niet van alle markten thuis is, valt op door zijn onkunde en gebrek aan professionele kwaliteiten. De recente af luisterschandalen poetsen het imago van hun beroep niet op. Ruim 75% van de Amerikanen bevestigt het vertrouwen in de objectiviteit en capaciteiten van journalisten verloren te zijn in de voorbije jaren (Bertrand, 2003).

Journalisten hebben ook weinig kennis over de middelen die bestaan om deontologisch degelijk werk te leveren. Onder druk van directies dreigen zij machines te worden zonder scrupules. Zij die wel een poging doen om aandacht te besteden aan ethiek, gooien alles op een hoop en maken geen onderscheid tussen kleine fouten en grote misstappen.

Bertrand formuleerde in 2003 drie mogelijke oplossingen om de media en de journalisten uit de impasse te halen. Ten eerste zou de markt de regels bepalen indien men de media nog meer tegen elkaar zou laten uitspelen. De uiteindelijke nieuwswaarde zou vergroten – mensen kiezen na een tijdje wel voor objectiviteit – en mediabedrijven zouden elkaar aanzetten om te blijven innoveren. Bovendien zijn er kranten als El Pais in Spanje, BildZeitung in Duitsland en New York Times in de Verenigde Staten opgericht door zakenmensen. Daar schuilt net het gevaar: de winstmaximalisatie dreigt de bovenhand

te halen op de kwaliteit van de berichtgeving. Commerciële media blijken ook korter op de bal te kunnen spelen dan openbare media: The Guardian publiceert sneller artikels op zijn website dan The Times over dezelfde onderwerpen. De innovatie kan werken als een voordeel, maar commerciële media dreigen dit om te zetten tot nieuwe vormen van infotainment en alle ethische bezwaren overboord te gooien. Om Bertrand (2003) hierbij te citeren: “Commercial electronic media especially are inclined to turn into prostitutes” (p. 74).

Een tweede oplossing, schrijft Bertrand (2003) is, in plaats van de vrije markt, de media proberen beteugelen door rechtsregels op te leggen. Dat zou duidelijkheid scheppen in vele gevallen en de snelheid en efficiëntie ten goede komen. Zweden heeft zelfs regels ter bescherming van journalisten in een wettekst gegoten. Er is natuurlijk ook een keerzijde: wetten worden gemaakt door machtshebbers. Landen zoals Duitsland en Spanje staan afkerig tegenover een te ingrijpende overheidsinterventie door hun fascistische verleden (De Clercq, 2002; Groenhart & Evers, 2013). Bovendien zijn wetten steeds een uiting van een maatschappelijk probleem dat al enige tijd aansleept. Bijgevolg zijn wetten dus traag, log en niet snel aanpasbaar aan de situatie. Toch vormen wetteksten een stok achter de deur indien het echt te gortig wordt: het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg behandelde al vaak klachten tegen kranten en media, met opvallende overwinningen voor de klagers.

Als derde mogelijke oplossing reikt Bertrand een gecombineerd systeem aan. Noch een vrije markt, noch een wettelijke basis kunnen misbruiken door journalisten of media efficiënt inperken. Bovendien mogen we niet nalaten de belangrijkste participant in communicatie, de gebruikers, te consulteren:

Of the many groups involved in social communication, in my opinion only two are entitled to control quality in journalism: news processors and news consumers, journalists and public. Obviously, neither commerce nor a government agency can produce quality media. They can only come from experts addressing and mobilizing communities of citizens. (p. 16)

In de laatste zin van het citaat schuilt het doel van Bertrands onderzoek: groepen mediagebruikers ertoe aanzetten actief mee te denken en mee te werken om de perskwaliteit te verbeteren. Dat blijkt niet zo eenvoudig. Er bestaan wel genoeg perscodes in elk land, maar zowel bij de media zelf als bij het publiek is er weinig interesse voor de rechten en plichten van de media. Daarom heeft Bertrand ‘Media Accountability Systems’ of ‘MAS’ ontwikkeld. Een positieve definitie van MAS is moeilijk te geven door hun grote verscheidenheid in vorm en stijl onderling; zelf houdt hij het op “any nongovernmental means used to insure that media provide good public service” (2003, p.16). Bertrands MAS bestaan al sinds 1978. Hij formuleert in dat artikel vooral wat ze niet zijn: een regeringsinstantie, een lobbygroep, een actiegroep, een gerechtshof of een internationaal agentschap (p. 241). Hij stelt wel een tweeledig doel voorop: enerzijds de persvrijheid bewaken en regeringsinmenging vermijden, en anderzijds de

sociale en informatieve functie van journalistiek ondersteunen, met hulp van het publiek. In 2000 voegde Bertrand, zoals Fengler, Eberwein, Lauk en Leppik Bork (2011) schrijven, daar nog herstellen van het aanzien van media tegenover het publiek en het uitbreiden en verspreiden van democratie en zo levensomstandigheden van mensen verbeteren, aan toe.

3.2 Media Accountability Systems (MAS)

3.2.1 Inleiding

Centraal bij MAS staat ‘accountability’. Het blijkt niet zo eenvoudig om voor ‘accountability’ een passende omschrijving te vinden. Een letterlijke vertaling, ‘verantwoording’, lijkt tekort te schieten en kan zelden dezelfde connotatie weergeven als in het Engels. Bovendien lijken media op die manier tekst en uitleg te moeten geven bij hun daden, terwijl ze eerder hun daden willen rechtvaardigen door zelfregulering (Lauk & Kus, 2012) (zie p. 11). Auteurs gingen op zoek naar volwaardige initiatieven.

Evers (2012) gebruikt de term ‘mediaverantwoording’ om de werkwijze van de media uit te leggen, vragen van het publiek te beantwoorden en te reageren op kritiek. Het publiek verwacht immers dat journalisten zich verantwoorden voor zowel de inhoud van hun stukken als hun journalistieke werkwijze door hun verantwoordelijkheid op te nemen. Verdoodt (2007) spreekt van “sociale verantwoordelijkheid”, een letterlijke vertaling van “la responsabilité sociale” die Bertrand gebruikt in de Franse versie van MAS, ‘MARS’ (‘moyens d’assurer la responsabilité sociale des medias’). Volgens McQuail is ‘accountability’ in ieder geval sterk verwant met ‘responsability’. Meer zelfs: ‘responsability’ verdient de voorkeur op ‘accountability’ omdat het interne verantwoordelijkheidsbesef van schrijvers zou moeten primeren op een extern opgelegde morele plicht zoals verantwoording. Hij schrijft: “Accountable communication exists where authors ... take responsibility for the quality and consequences of the publication, orient themselves to audiences and others affected, and respond to their expectations and ... the wider society” (p.19). Dit is gegroeid uit de idee van verantwoording voor de inhoud van publicaties tegenover een instantie zoals de Kerk of de staat. Samen met persvrijheid heeft ook de verantwoordingsgedachte ingang gevonden in de Westerse wereld. Vandaag moedigen moderne media actieve mediaverantwoording in het belang van het publiek zelfs aan.

Dat hebben ook Fengler, Eberwein en Leppik-Bork (2011) begrepen. Vertrouwd met de definities van Bertrand en McQuail voegden zij daar ook de toepasbaarheid van internetmedia aan toe. Daarnaast bekeken zij ook de invloed van MAS op vier verschillende niveaus: de journalist zelf, medianormen, redactionele beslissingen en de relatie tussen externe organisaties en de pers. Dat leidde tot de volgende definitie van Media Accountability Systems:

Any informal institution, both offline and online, performed by both media professionals and media users, which intends to monitor, comment on and criticize journalism and seeks to expose

and debate problems of journalism: at the individual level ... at the level of media routines ... at the organizational level ... and at the extra-media level. (p. 20)

Deze auteurs wensen ook te benadrukken dat de term ‘systems’, gebruikt door Bernard sinds 1978, eigenlijk onjuist is: een systeem vereist een zekere theoretische verankering, die hier ontbreekt. Bertrand gebruikt middelen om de media transparanter en verantwoordelijker te maken. Daarom spreken Fengler, Eberwein en Leppik-Bork van Media Accountability ‘Instruments’, ‘MAI’ (2011, p.8). Verdoodt (2007) beaamt dat Bertrand niet het sterkst theoretisch onderbouwde concept heeft ontwikkeld, maar wel een praktisch toepasbaar instrument om sociale verantwoordelijkheid van de media te vergroten. Niettemin wordt in deze bachelorproef verder over MAS gesproken omdat dit de meest gangbare term is. Hij wordt ook overgenomen door onder andere De Clercq (2002), Evers (2011, 2012), Koene (2008), McQuail(2003) en Verdoodt (2007).

3.2.2 Indeling

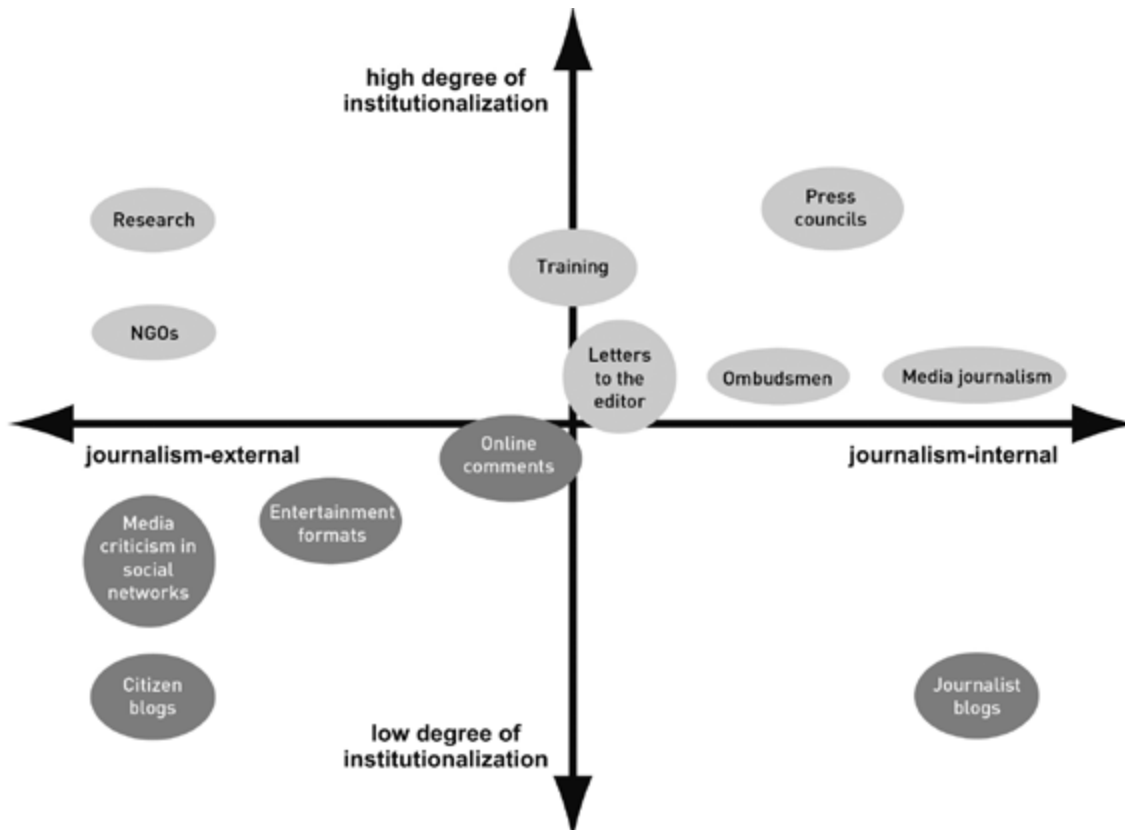
Bertrand (2003) vindt drie manieren om MAS te onderscheiden. Om te beginnen kijkt hij naar hun aard. De eerste vorm daarbinnen is een uitgave, uitzending of publicatie zoals een ethische code of een lezersbrief. Die uitgaven kunnen gebeuren door individuen (bijvoorbeeld een ombudsman) of een gebruikerspanel (bijvoorbeeld een consumentenorganisatie). De minst zichtbare aard van MAS bestaat in procesmatige systemen: betere opleiding en bijscholing van journalisten, mediawijsheid in het onderwijs aanleren of onderscheidingen uitreiken voor degelijk journalistiek werk.

Ook bij de tweede manier, betrokkenheid, vindt Bertrand drie vormen. Kwaliteitscontrole en zelfregulering *sensu stricto* bestaan wanneer deze intern, vanuit de eigen sociale groep, komen. Mederedacteurs, collega-journalisten en journalistenverenigingen kunnen hierbij een rol spelen. Daartegenover staat een externe vorm: verantwoording tegenover het publiek dat zijn mening uit in opiniestukken of zich verenigt in een gebruikersgroep. De derde vorm krijgt zowel van binnen als van buiten de journalistiek input, bijvoorbeeld een ombudsman, een persraad of een klachtendienst.

Dan blijven er nog een hele resem andere MAS waarmee de auteur zelf niet echt raad mee weet. Er bestaan honderden MAS, soms eigen aan de regio en cultureel bepaald. Daarom noemt hij dit de ‘restcategorie’, omwille van hun verscheidenheid in aard, betrokkenheid, werking en effecten. Daaronder vallen ook korte- en langetermijnprocessen waarvan de uitkomst vandaag de dag nog niet altijd zichtbaar is.

Fengler, EberweinenLeppik-Bork (2011) hanteren gelijkaardige parameters om MAS in te delen. Ze maken een kwadrant (figuur 2.1) met een horizontale as van externe tot interne systemen en een verticale as van een lage tot een hoge mate van institutionalisering. Van de twaalf MAS vermeld op het raster zijn de persraden (‘presscouncils’) en ombudsdiensten (‘ombudsmen’) de belangrijkste voor deze

scriptie aangezien ze in 3.2.3 (zie vanaf p. 21) verder besproken worden. Beide bevinden zich in aan de bovenzijde van de rechterkant, wat wijst op een hoge mate van organisatie (meer voor persraden dan ombudsdiensten) maar met impulsen van binnen de journalistiek uit. Daaraan tegengesteld, dus met druk van buitenaf en weinig organisatie, zijn bijvoorbeeld blogs en commentaar op de media via sociale netwerken.

Figuur 3.1. Kenmerken van Media Accountability Systems (Fengler, Eberwein, & Leppik-Bork, 2011, p. 12).

3.2.3 Enkele MAS nader bekeken

De selectie van hieronder behandelde MAS – ethische codes, persraden en ombudsman – vormen geen restrictieve lijst van systemen, maar worden uitgelicht omdat zij het vaakste voorkomen in Noordwest-Europa en zij een niet te ontkennen invloed gehad hebben op de journalistieke ethiek en de ontwikkeling ervan. Een set van regels en een controleorgaan beantwoorden ook aan McQuail's definitie uit 1.1, zoals Gore zegt:

Self-regulatory bodies determine the boundaries between the legitimate rights of a free press and the legitimate rights of people who attract media attention. They generally do this by examining complaints against an agreed code of ethics and judging whether its rules have been broken. Thus they provide guidance for journalists and the public on what practices are

acceptable and the standards expected of news outlets. By dealing with complaints professional standards can be raised. (Haraszti, 2008, p. 34)

Ook de Raad van Europa heeft via verschillende resoluties bevestigd dat de media eigen zelfreguleringssystemen moeten oprichten. De persraad en ombudsman worden door zowel Gore (Haraszti, 2008) als de Raad van Europa zelfs bij naam genoemd, alsook de verplichting voor gerechtshoven om de uitspraken door persraden als geldig te erkennen (Voets, 2010), hoewel zij nooit enige juridische waarde kunnen hebben (Haraszti). Toch kan volgens Evers (2012) zelfregulering nooit volledig in handen van de media komen. Een persraad, een ethische code en een ombudsman kunnen gevolgen creëren, maar nooit de overheid volledig buitenspel zetten op het gebied van bescherming van de privacy, fundamentele rechten en vrijheden en het maatschappelijk belang.

De beschrijvingen in de volgende stukken blijven algemeen; een concrete gevalstudie is terug te vinden vanaf 3.3.

Ethische codes

“Codes of ethics publicly define the functions, rights and duties of journalists and thus provide journalists with guiding principles on how to best exercise their profession” schrijft Baydar (Haraszti, 2008, p. 21). Hij beweert dat een ethische code, ook al heeft ze andere namen als ‘gedragsregels’ of ‘standaardregels’, altijd de onafhankelijkheid van de pers wil bewaken en, daaruit voortvloeiend, het publiek belang wil dienen. Een ethische code schetst namelijk een kader, gebaseerd op eerlijkheid, nauwkeurigheid, onafhankelijkheid en verantwoording (of verantwoordelijkheid), waarbinnen de journalist kan werken om die beide doelen na te streven. Ethische codes vermelden onder meer het belang van het onderscheid tussen feitenrelaas, commentaar en meningen.

Zowat iedereen heeft voordeel bij het gebruik van ethische codes. Uitgevers vinden bescherming tegen kritiek en (in sommige landen in mindere mate) tegen wettelijke vervolging. Journalisten vinden in codes een toetssteen voor hun werk en het publiek ziet zich verzekerd van betrouwbare en eerlijke informatie.

Bij sommige auteurs rijst de vraag of een ethische code wel noodzakelijk is. Jens is van mening dat de consolidatie erin bestaat regels vast te leggen die door journalisten die hun beroep degelijk uitoefenen, in praktijk al worden nageleefd:

Een code creëert geen normen maar formuleert wat voordien reeds als bindende norm beleefd werd. Hij bevat het extract van de onder beroepsgenoten levende opvattingen omtrent hetgeen in de beroepsuitoefening behoort te worden gedaan en te worden nagelaten ... Zij (vertegenwoordigers beroep) zijn tot het nakomen van deze regels reeds uit hoofde van hun

functie verplicht. Dat voor hen een code geldt, is de formele bevestiging van deze verplichtingen. (Evers, 2012, p. 58)

Niet iedereen is even kritisch voor deze codes. Van der Meijden zegt: “Codes zijn pogingen het vak op een hoger niveau van beoefening te brengen, het maatschappelijk aanzien van het vak te vergroten en het onderling verkeer tussen de beroepsbeoefenaren zo goed mogelijk te regelen” (Evers, *Media-ethiek: morele dilemma's in journalistiek, communicatie en reclame*, 2012). Net door het creëren van een code en regels te omschrijven om het beroep degelijk uit te oefenen, stijgt het prestige van de journalistiek. Die term ‘regels’ moet echter met enige omzichtigheid worden gebruikt, zo blijkt uit literatuuronderzoek door Van der Wurff en Schönbach, verricht in 2011 (Evers, 2012, p. 60). Zij concludeerden dat internationale codes en nationale codes een eerder symbolische waarde hebben en minder consequent worden nageleefd dan redactionele codes. Redactionele codes werken namelijk directer in op de journalist, op voorwaarde dat binnen de bedrijfscultuur door de hoofdredactie ruimte en aandacht is voor ethische waarden en het debat rond deugdelijke journalistiek. De journalist moet dagelijks met deze codes rekening houden; daardoor fungeren ze eerder als ‘richtlijnen’ in plaats van ‘regels’. Ook Bertrand waarschuwt: “Even though institutional codes are generated through democratic participation and contoured with finesse, conceiving of them as rules is counterproductive... We tend to think that a panoply of guidelines improves a company's productivity if obeyed automatically” (2003, p. 61). In sommige nationale codes (bv. Duitsland, zie vanaf p. 30) worden bestaande regels aangevuld en geactualiseerd met richtlijnen.

De eerste journalistieke code was de Code van Bordeaux uit 1954 door de Internationale Federatie van Journalisten (IFJ). In 1971 werd de ‘Verklaring der rechten en plichten van de journalist’ door zowel de IFJ als de Europese Gemeenschap aangenomen (Vanderpoorten, 2001; Voets, 2013). Inhoudelijk zijn zij een vertaling voor algemene vrijheden, rechten en plichten die ook in andere teksten zijn vastgelegd. Toch vormden zij de katalysator voor de ontwikkeling van geschreven nationale en redactionele codes.

Een ethische code moet in de eerste plaats opgesteld worden door journalisten. Een code helpt immers hun geloofwaardigheid te versterken. Beroepsverenigingen en media-eigenaars kunnen geraadpleegd worden, maar de eindverantwoordelijkheid ligt in ieder geval bij de redacteurs. Daarnaast is het voor uitgevers een goedkopere weg dan een gerechtelijke procedure.

Overheidsinmenging is absoluut uit den boze en is in het verleden zelfs een drijfveer geweest om zelfregulering te verkiezen boven overheidsregulering (De Clercq, 2002). De maatschappij (voornamelijk juristen, advocaten en rechters) kan een adviserende rol opnemen om een code duidelijk op te stellen volgens de geldende normen. Toch moet men altijd in het achterhoofd houden dat eender welke organisatie een mogelijk eigenbelang heeft bij het helpen opstellen van een code.

Omdat de samenleving vaak verandert, is het noodzakelijk codes up-to-date te houden en regelmatig aan te passen aan de geldende normen, waarden en verwachtingen. Bertrand (2003, p. 62) onderstreept dat het belangrijk is dat journalisten zich niet blind staren op codes, maar deze steeds tegen het licht houden van ethische normen en in samenhang met andere zelfreguleringsystemen.

Persraden

In Haraszti (2008, p. 46) staat deze definitie van een persraad door Zlatev:

‘Press council’ is the most common form for a self-regulatory body. Mainly composed of media professionals, these councils are independent of political power. Their main task is to deal with complaints about the work of the media, through collective decision-making. By doing this, they offer guarantees to the public about the quality of information it receives, demonstrate that media professionals are responsible, and show that extended state regulation of the media is not needed.

Verder haalt de auteur aan dat iedere persraad zijn eigen voorgeschiedenis en ontstaan heeft. Daarop wordt dieper ingegaan vanaf punt drie.

Een (nationale) persraad heeft een aantal voordelen voor de media die actief zijn in dat land (De Clercq, 2002; Haraszti, 2008). Om te beginnen boezemt een persraad als instantie vertrouwen in en vergroot het de geloofwaardigheid van de journalistiek op zich. Daarnaast ontwikkelt een persraad door zijn uitspraken journalistieke waarden. Door het heft in eigen handen te nemen, beschermt de pers zich tegen staatsinterventie en daalt het aantal effectieve rechtszaken tegen journalisten.

Het bijzondere aan een persraad is dat hij wel uitspraken kan doen, maar deze meestal niet kan afdwingen door het ontbreken van haar juridische karakter. Anders dan een rechter kan hij geen drukkingsmiddelen zoals een dwangsom opleggen. Toch wordt er binnen de beroepsgroep verwacht dat het medium waartegen de klacht liep, ook de uitspraak publiceert, zeker mocht die in haar nadeel uitvallen.

Een persraad is meestal ouder dan de ethische code waarop hij zich baseert om uitspraken te doen. Een code legt immers vast wat de geldende normen zijn binnen het beroep (zie p. 22). Die normen werden gecreëerd door het beroep zelf. De klachten die behandeld werden door de persraad, dragen bij aan het creëren van gestandaardiseerde waarden. Net zoals rechtbanken vroeger deden vóór zij zich baseerden op geschreven wetten, behandel(d)en persraden de klachten op basis van algemeen geldende, ongeschreven regels: ‘gewoonterecht’.

Hoewel een persraad zelden een juridische functie heeft (met uitzondering van Denemarken, zie verder), worden oordelen van de persraad vaak gevolgd door nationale en internationale rechtbanken. Enig voorbehoud is dat een rechtbank rekening moet houden met de rol van de wetgever. De arresten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg moeten immers in overeenstemming zijn met het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (Evers, 2011). Een nationale rechtbank moet uitspraken doen krachtens de geldende wettelijke bepalingen in dat land. Recente beslissingen wijzen op een kritische blik ten aanzien van journalistieke praktijken, maar toch is het Europees Hof voor de Rechten van de Mens geneigd de beslissingen van een persraad meestal te volgen:

Volgens het Hof komt het dus niet aan een rechtbank toe om zich in de plaats van de pers te stellen. Een beslissing over de aangewezen journalistieke methoden en technieken komt toe aan de pers zelf. Dat belet niet dat het Hof in de loop der jaren in zijn rechtspraak talrijke regels uit de journalistieke plichtenleer heeft betrokken. (Voets, 2010, p. 69)

Sommige juristen houden echter nog steeds de scheidingslijn aan tussen overheidsregulering door mediarecht enerzijds en zelfregulering door het beroep anderzijds, maar erkennen toch de persraad als “hét instrument van zelfregulering van de journalisten bij uitstek: een instelling die klachten ontvangt en uitspraken doet over geschillen aangaande beroepsethische kwesties, maar ook adviezen aan externen verstrekt en richtlijnen formuleert voor journalisten”(Martens, 2005, p. 138).

Er bestaan verschillende soorten raden (Bertrand, 2003). Er zijn pseudo-raden, waarbij de overheid de leden aanduidt. Van objectiviteit kan in deze weinig sprake zijn. Niettemin is het aan te raden enkele vertegenwoordigers van het (democratisch) bestuur toe te laten tot de persraad. In het verleden hebben zij namelijk waardevolle bijdragen kunnen leveren aan het bewerkstelligen en bewaren van persvrijheid. Semi-raden weigeren echter elke vorm van overheidsinmenging en willen de zelfregulering alleen laten gebeuren door de beroepsgroep – journalisten soms aangevuld met uitgevers – en huiveren bij de gedachte externen inspraak te geven. Echte raden onderscheiden zich van pseudo-raden en semi-raden door de participatie van internen en externen, al dringt Zlatev(Haraszti, 2008, p. 56) erop aan dat journalisten, media-eigenaars en uitgevers de kerntaak hebben (en blijven behouden) binnen een persraad.

Persraden kunnen in theorie worden samengesteld op zestien verschillende manieren. Toch blijken er slechts zeven van gebruikt te zijn: uitgevers alleen, uitgevers en journalisten, uitgevers en publiek; journalisten alleen, journalisten en publiek; uitgevers, journalisten en publiek of uitgevers, journalisten, publiek en juristen.

Voor Europa maakte Bertrand (1978; 2003) verder een onderverdeling in drie categorieën met subcategorieën. Vooral de toevoeging van ‘juristen’ of ‘publiek’ geeft voor hem de doorslag om

persraden te kunnen onderverdelen. Daarom vormt categorie A een gemengde groep, hetzij een tripartite met journalisten, uitgevers en juristen (publiek) (A1) of een bipartite met journalisten en juristen (publiek) (A2). Categorie B bestaat uit journalisten en media-eigenaars. Categorie C komt minder voor aangezien zij alleen bestaat uit eigenaars (C1) of journalisten (C2). Deze categorieën zijn niet vast: soms begint een persraad in categorie C en gaat hij na hervormingen door naar B of A. Dat leidt tot het overzicht in Tabel 2.1.

Tabel 3.4

Samenstelling van persraden

Categorie	Subcategorie	Uitgevers	Journalisten	Publiek (juristen)
A	1	+*	+	+
	2	-*	+	+
B		+	+	-
C	1	+	-	-
	2	-	+	-

* + indien deel van (sub)categorie, - indien geen deel van (sub)categorie

Een recent rapport van de High Level Group on Media Freedom and Pluralism van de Europese Commissie (Vike-Freiberga, Däubler-Gmelin, Hammersley, & Poiars Pessoa Maduro, 2013) is niet mals voor de samenstelling van de huidige raden. In Aanbeveling 11 dringt het rapport aan op een nieuw raamwerk voor regulering, gestuurd door de overheid, geldend voor alle media. De persraden en ethische codes waren al te vaak bedoeld voor de regulering van printmedia, maar werden ook toegepast op andere mediavormen zoals audiovisuele media en dat was niet altijd vanzelfsprekend (Haraszti, 2008). Schandalen (zie verder) legden de zwakke gezaghebbende positie van persraden bloot en deden de roep om overheidsgereguleerde instanties met bindende uitspraken verluiden.

De meeste persraden beperken zich tot op heden tot het verdedigen van de persvrijheid en verantwoording verschaffen aan het publiek. Hun aanzien zou kunnen stijgen indien zij functies zouden vervullen die aansluiten bij (wetenschappelijk) onderzoek binnen de media, stimuleren van het debat rond massacommunicatie of scholing organiseren voor journalisten. Zo zouden ze ook aan een eigen theoretisch basismodel kunnen werken of een lijst opstellen met kenmerken waaraan een goede persraad minstens moet beantwoorden (Haraszti, 2008). Ethiek primeert soms overduidelijk minder dan het bewaken van de persvrijheid.

Ombudsman

De creatie van een ombudsman, oorspronkelijk een Zweeds woord, is misschien wel het duidelijkste voorbeeld van Bertrands MAS. Hij of zij vormt de schakel tussen pers en publiek binnen een

(media)bedrijf en wordt aangesteld door de directie of raad van bestuur. Ten allen tijde moet hij (of zij), hoewel aangesteld en betaald door het bedrijf, onpartijdig blijven in het conflict.

Een ombudsman binnen de journalistiek kan alleen een journalist zijn omdat hij de expertise moet hebben de feiten goed in te schatten. Dat is ook wat Mauruszegt (Haraszti, 2008, p. 67): “Most ombudsmen work only for a specific media outlet. They liaise between the news outlet’s staff and its users (readers, viewers or listeners), receive their comments and complaints, and try to resolve disagreements between the two sides.” Vreemd genoeg lijkt Maurus een ombudsman te beperken tot mediabedrijven, terwijl persraden ook vaak een ombudsman in dienst hebben – meestal de voorzitter of secretaris-generaal van de persraad. In dat geval treedt die op als bemiddelaar en filtert hij de klachten vooraleer hij ze doorstuurt naar de persraad ter beoordeling. In meer en meer gevallen kan de ombudsman al tot een overeenkomst komen met beide partijen en is een vervolg voor de persraad niet nodig.

Terwijl een ombudsman bij een medium soms niet meer is dan een klachtenmeldpunt, kan hij bij een persraad ook actief participeren bij het mediadebat. Zo beïnvloedt hij de journalistieke werkwijze. Hij geeft ook uitleg aan lezers of mensen die zich tot hem richten. Algemeen vallen lezers onder te verdelen in vier groepen (Bertrand, 2003). Een ‘gemiddeld’ lezer zal zich alleen tot een ombudsman richten uit eigenbelang. Iemand die bezorgd is om de publieke opinie na al te ophefmakende publicaties heet een ‘burgerlijk’ lezer. ‘Ervaren’ lezers zijn vaak kenners van het onderwerp of mediaspecialisten. Dan blijven nog de ‘bronnenlezers’ over die de totstandkoming van een artikel nagaan door bronnen te verifiëren.

3.3 Landenonderzoek

3.3.1 Zweden

Zelfreguleringssystemen

Zweden kent een lange geschiedenis en traditie in zelfregulering. Onder invloed van de Verlichting vinden we al in 1766 een eerste regelgeving die de persvrijheid moet garanderen (Fielden, 2012). Uiteraard golden die regels slechts voor geschreven pers. Inmiddels is de tekst uit de achttiende eeuw aangepast en geactualiseerd met eveneens een luik voor audiovisuele media. De wet op de vrijheid van meningsuiting (Tryckfrihetsförordningens värnar om det fria ordet i tryckt form) werd ook toegevoegd aan de grondwet. Die wet bepaalt onder meer dat er alleen schade kan berokkend worden door een medium indien er sprake is van een misdrijf, wat uiterst zelden voorkomt (Koene, 2008). Deze premisse is een nadeel voor de slachtoffers die vaak achter het net vissen en geen schadevergoeding kunnen uitbetaald krijgen via een gerechtelijke procedure. Het grote voordeel is dan weer dat indien er voldoende bewijs

is, deze rechtszaken de enige zijn waarvoor in Zweden een jury wordt ingeschakeld. Het gerecht voorziet dus de inspraak van de burgers in rechtszaken over persvrijheid.

In 1916 richtte het land als eerste in Europa een persraad (PressensOpinionsnämnd) op. De drie partijen in de raad zijn tot op vandaag de Vereniging voor Dagbladuitgevers (TidningsUtgivarna), de Zweedse Vereniging voor Tijdschriftuitgevers (SverigesTidskrifter), de Zweedse Journalistenvereniging (Svenska Journalistförbundet) en de Uitgeversvereniging (Publicistklubben). De audiovisuele media maken dus geen deel uit van deze persraad. Daardoor kan er geen klacht ingediend worden tegen hen bij de persraad (wel bij de Zweedse Commissie voor Radio & Televisie).

Na kritiek in de jaren 50 en 60 onderging de persraad in 1969-1970 een metamorfose. De dagbladuitgevers, journalisten en uitgevers kregen een ombudsman (Allmänhetens Pressombudsman) boven zich. Hij geniet zowel bij pers als publiek het nodige aanzien (Bertrand, 2003). Er werd ook een raad van bestuur (PressensSamarbetsnämnd), aangesteld met vertegenwoordigers van de vier bovengenoemde verenigingen en leden van het publiek (juristen). De taak van deze twaalfkoppige raad is volgens Koene (2008) voornamelijk een ethische code ontwikkelen voor de Zweedse journalistiek die dus naast de wettelijke regels zou bestaan en deze ook te promoten bij media. Deze code is eigenlijk meer een leidraad: ze telt zeventien richtlijnen en is onderverdeeld in zes categorieën: juiste informatie geven, ruimte geven voor antwoord van slachtoffers en beklagden, privacy respecteren, omzichtig omspringen met beelden, onschuldig tot het tegendeel bewezen is, voorzichtigheid m.b.t. identiteitsgegevens. De code werd doorheen de tijd snel en vlot aangepast aan de vigerende normen en waarden in de samenleving. Dat heeft haar aanzien alleen maar versterkt. Samen met de ombudsman vormt de code de steunpilaar van de Zweedse persraad (Bertrand, 2003).

Om haar activiteiten te financieren, beschikt de persraad over een jaarlijks budget van ongeveer 575.000 euro (5,4 miljoen Zweedse Kroon), uitsluitend door de sector zelf gefinancierd, dat ze naar eigen goeddunken mag aanwenden (Koene, 2008).

Klachten

Tot drie maanden na publicatie kan er klacht worden neergelegd. Klachten worden eerst door de ombudsman in behandeling genomen die nagaat of er het nodige persoonlijke belang aanwezig is om een klacht te kunnen indienen en of de klacht gegrond is. Hij zal nooit bemiddelen tussen eiser en verweerder. Dit eerste deel verloopt in mondelinge zitting. Het tweede deel valt uiteen in een beperkt onderzoek waarna de uitspraak plaatsvindt in besloten zitting. Aan de uitspraak worden alle meningen van leden toegevoegd. Die kunnen afwijken van de uiteindelijke uitspraak (zogenaamde 'dissentingopinions', zoals in de Angelsaksische rechtspraak). Indien de verliezende partij meent dat er fouten zijn begaan, is een herziening mogelijk. Gemiddeld duurt de procedure ongeveer 26 weken.

In 2003 ontving de ombudsman 438 klachten, waarvan er 50 gegrond werden verklaard (Bertrand, 2003). Vier jaar later, in 2007, waren er slechts 313 klachten en 40 gegrond verklaarde klachten (Koene, 2008). De persraad deed in datzelfde jaar uitspraken in 123 zaken. Fielden (2012) registreerde in 2011 288 klachten, waarvan er 53 gegrond waren. Vaak blijven klachten lang in behandeling door de ombudsman, waardoor er een achterstand is in de zaken die de persraad in behandeling kan nemen.

Sancties

Zoals eerder aangehaald, kan er in Zweden alleen in geval van effectieve schade een vergoeding worden uitbetaald. Daarom zoeken veel slachtoffers hun heil bij de persraad. Indien het medium door de persraad schuldig bevonden wordt, moet het verplicht een geldboete betalen. Momenteel is het maximumbedrag ongeveer 2670 euro (25.000 Zweedse Kroon), maar er gaan sinds het begin van de 21ste eeuw stemmen op om dat bedrag op te trekken (Koene, 2008). Naast een administratieve sanctie wordt aan het veroordeelde medium ook gevraagd – bijna geëist – de uitspraak te publiceren.

Opvallend is dat de persraad bij een uitspraak geen rekening houdt met eerdere precedentes of uitspraken noch door de nationale rechtbanken noch door het Europese Hof voor de Rechten van de Mens.

3.3.2 Denemarken

Zelfreguleringssystemen

De Deense persraad (Dansk Pressenævn) werd opgericht in 1964 door de Deense Vereniging van Krantenuitgevers (Danske Dagblades Fællesrepræsentation). Vier jaar eerder had diezelfde vereniging al een code uitgeschreven. Om de toepassing van de code te handhaven, plaatste de Vereniging van Krantenuitgevers juristen aan het hoofd van de raad.

Aanvankelijk kon de persraad niet op veel bijval rekenen. De toetreding gebeurde op vrijwillige basis, was alleen voor geschreven pers en werd niet erkend door journalisten of de Deense Journalistenvereniging (Dansk Journalistforbund). De herziening van de oude Wet op de Verantwoordelijkheid van de Media uit 1936 (Medieansvarsloven) in 1991 bracht twee grote veranderingen met zich mee. Ten eerste werd de wet ook van toepassing op elektronische media, waardoor hij meteen het hele mediaspectrum coverde. Ten tweede zorgde de wet ervoor dat op 1 januari 1992, toen hij van kracht werd, ook de persraad werd heropgericht. Het vrijblijvende karakter voor printmedia verdween en werd ingewisseld voor een bij wet vastgelegde instelling. Het is het enige orgaan met jurisdictie over perspublicaties die minstens tweemaal per jaar verschijnen en alle radio- of televisiezenders met een Deense licentie. Zij ondergaan dus verplicht deze regulering. Online media kunnen zich vrijwillig aanmelden bij de persraad. In ruil voor volwaardige journalistieke hulpmiddelen (bijvoorbeeld bescherming van bronnen) onderwerpen zij zich aan het gezag van de persraad. Een parlementaire commissie werd in 2011 (Fielden, 2012) belast met het onderzoek naar de uitbreiding van

de bevoegdheid van de persraad naar nieuwe mediavormen. Een andere piste die gevolgd wordt, is een certificaat uitreiken aan mediabedrijven die vrijwillig toetreden tot de persraad.

Behalve vonnissen vellen ziet de persraad ook toe op het opstellen en aanpassen van een journalistieke code (Fielden, 2012).

Hoewel de persraad bij wet is vastgelegd en elke ingrijpende wijziging aan de persraad moet voorafgegaan worden door een wetswijziging, wordt deze regulering niet aanzien als overheidsregulering (Koene, 2008). Zowel pers als publiek respecteren de beslissing van de persraad. Aan het hoofd van de raad staat de Voorzitter van het Hooggerechtshof. Hij wordt bijgestaan door een ondervoorzitter, eveneens een jurist, en zes andere leden: twee journalisten, twee hoofdredacteurs en twee gebruikers die zich via een comité kandidaat kunnen stellen.

Bij wet is bepaald dat alleen de sector de persraad financiert. Jaarlijks krijgt de persraad een werkingsbudget van 260.000 tot 360.000 euro (1,96 miljoen Deense Kroon, afhankelijk van de wisselkoers).

Op 30 september 2005 publiceerde de krant Jyllands Posten twaalf cartoons over de profeet Mohammed. De verontwaardiging binnen de moslimgemeenschap was groot. Vreemd genoeg werden deze cartoons ook in andere landen gepubliceerd maar in bijvoorbeeld Egypte, Marokko en Bosnië en Herzegovina werd er verder geen gevolg aan gegeven. In Denemarken barstte de bom. Het zwengelde het debat aan over de grenzen van uitingsvrijheid en over de verhouding van godsdienstvrijheid versus vrije meningsuiting (Evers, 2012). De Deense persraad deed geen uitspraak in deze zaak omdat op 30 januari 2006 de hoofdredacteur van Jyllands Posten, na immense druk door de heisa, via een verklaring op internet zijn excuses aanbood. Toenmalig premier Rasmussen benadrukte dat de regering geen middelen had om de pers te beïnvloeden en dat het iedereen vrijstond een rechtszaak aan te spannen. Dat gebeurde voor de rechtbank van Aarhus, die op 26 oktober 2006 Jyllands Posten vrijsprak. In andere landen waaronder Duitsland werden wel klachten voor de persraad ingediend – ongeveer 90 in totaal.

In 2010 kon maar net een moordpoging op één van de cartoonisten, Kurt Westergaard, vrijdeld worden. De man maakt intussen geen cartoons meer voor Jyllands Posten.

Klachten

Klacht indienen kan tot vier weken na publicatie. Gemiddeld duurt een zaak 11,5 weken vooraleer een beslissing wordt genomen. Die beslissing wordt genomen via een vereenvoudigde procedure of in een besloten zitting, zonder voorafgaand onderzoek of hoorzitting. Bij de uitspraak zijn dissentingopinions of een herziening van de beslissing mogelijk.

28 van de 184 in 2003 ingediende klachten werden gegrond verklaard (Bertrand, 2003). In 2007 ontving de persraad 164 nieuwe klachten waarvan 45 ten gronde. Ze deed uitspraken in 125 zaken. Het grootste

deel ervan ging over persethiek (Koene, 2008). 157 klachten werden in 2011 ingediend, 42 ervan waren gegrond (Fielden, 2012).

Sancties

De sancties zijn, zeker in het licht van het wettelijk kader, opvallend zacht. De persraad legt normaal gezien geen schadevergoeding of boete op. Hij verplicht het medium wel in het grootste deel van de gevallen het oordeel te publiceren. Indien dit niet nageleefd wordt, riskeert het medium een administratieve sanctie (geldboete) of, in hoofde van de hoofdredacteur, een gevangenisstraf van maximum vier maanden. Zelf publiceert de persraad een kleine minderheid (alleen gewichtige zaken) van haar beslissingen in vakbladen.

3.3.3 Duitsland

Zelfreguleringsystemen

De Duitse media hebben altijd weigerachtig gestaan tegen een door de overheid georganiseerde regulering. Al tijdens de Weimarrepubliek richtten zij in 1927 een vereniging op om zich in te dekken naar de overheid toe. Vanaf de jaren 30 van de vorige eeuw werd de pers onder toezicht geplaatst van Hitlers NSDAP. Na Wereldoorlog II werden de fundamentele basisrechten en vrijheden van de pers alsook de vrijheid van meningsuiting ingeschreven in artikel 5 van de West-Duitse Grondwet (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland). De communicatievrijheid van de pers blijft ook vandaag nog overeind als hoogste goed. Anders was het in Oost-Duitsland: van 1949 tot 1989 en de val van de Berlijnse Muur, bleef de pers onder invloed van de overheid. In Duitsland kan men dus pas de laatste twintig jaar spreken van echte persvrijheid.

In maart 1952 opperde Konrad Adenauer het idee een overheidsinstantie op te richten die toezicht zou houden op de media. Journalisten en uitgevers haastten zich om op 20 november 1956, naar Brits model (zie verder), de Duitse Persraad (Deutscher Presserat) op te richten. Een tweede reden voor de oprichting, naast het ontlopen van overheidscontrole, is ook kritiek vermijden en de belangen van de pers vertegenwoordigen. Pöttker&Starck zien vooraleensociaal-maatschappelijke functie uitzelfrespect voor het beroep: “in Germany, as in many other Western countries, unofficial institutions (for example, press councils) have arisen to remind journalists of their social responsibility and to encourage ethical standards of professional performance” (2003, p. 48).

Aan de wieg van de persraad van 1956 stond de Vereniging voor Krantenuitgevers (Bundesverband Deutscher Zeitungsverleger) en de Duitse Journalistenvereniging (Deutscher Journalisten-Verband). Een jaar later trad de Vereniging van Tijdschriftuitgevers toe (Verband Deutscher Zeitschriftenverleger). De Duitse Journalistenunie (Deutsche Journalistinnen- und Journalisten-Union) ten slotte sloot zich aan vanaf 1960.

In 1970 kreeg de persraad een commissie om klachten te behandelen. Dat leidde tot een uitbreiding van de ethische code in 1973. De zestien artikels van deze code worden regelmatig aangevuld met richtlijnen.

Een conflict in 1981 tussen de verenigingen, die tevens ook de geldschietters zijn, zorgde ervoor dat gedurende vier jaren de persraad niet bij elkaar kwam. Het tijdschrift *Express* weigerde eenuitspraak te publiceren, wategen het zestiendeartikel van de code is: “It is considered fair reporting when a public reprimand issued by the German Press Council is published, especially by the publication or telecommunications media concerned”(Pöttker & Starck, 2003, p. 51). De Vereniging voor Krantenuitgevers wou niet langer meewerken tot er in 1985 een consensus werd bereikt over de regels, klachtenprocedures en een systeem om de raad financieel minder afhankelijk te laten zijn van de participerende organisaties. De zetels de Algemene Vergadering en de Geschillencommissie zijn gelijk verdeeld onder de verenigingen.

De overheid mag maximamal 49% van het budget van de persraad financieren. Fielden (2012) stipt aan dat de sector op dit moment met 70% het grootste deel van de rekening ophoest. In 2011 bedroeg het werkingsbudget van de persraad 760.000 euro.

De persraad krijgt ook kritiek in Duitsland. Een pijnpunt volgens Pöttker en Starck is de geringe bekendheid van de raad die nog wordt versterkt door de besloten klachtenprocedure (zie verder). Door de samenstelling van de persraad met alleen maar vertegenwoordigers uit de eigen professionele sfeer (dus zonder gebruikers) wordt ook een schijn van zelfbescherming opgehangen. Fielden (2012) gaat niet akkoord met Pöttker&Starck: net door die beslotenheid leunt de Duitse persraad het dichtste aan bij *zelfregulering*, vindt zij. Toch zou meer openheid en inspraak van onafhankelijken zoals in Zweden (zie eerder) of Groot-Brittannië (zie verder) het imago van de persraad ten goede komen. Net zoals in vele Duitse bedrijven, kent de persraad ook de positie van een ombudsman niet. Nochtans bewijst de Zweedse ombudsman zijn doeltreffendheid (Pöttker & Starck, 2003).

Klachten

Iedereen – ook de raad zelf – kan een klacht indienen tot één jaar na publicatie. Na een beperkt onderzoek vindt de beraadslaging plaats in besloten zitting. In theorie zijn dissentingopinions mogelijk, maar in praktijk komen deze niet voor. Gemiddeld duurt de volledige afhandeling van een zaak 17,5 weken.

De raad telde 401 klachten in 2003 (Bertrand), maar verklaarde er slechts 73 gegrond. 552 klachten werden doorgestuurd naar de persraad op een totaal van 735 ingediende klachten vier jaar later (Koene, 2008). 191 klachten waren gegrond. Dat jaar deed de raad uitspraak in 524 zaken. In 2011 ontving de Raad 1321 klachten waarvan er 187 gegrond bleken(Fielden, 2012).

Opvallend: in 2006 werden er 90 klachten ingediend over de Deense Mohammed-cartoons (zie eerder).

Sancties

Wanneer de raad een beslissing neemt, kan ze bepalen of dit om een publieke of niet-publieke terechtwijzing gaat. Bij publieke terechtwijzingen vraagt de raad aan het betrokken medium om de uitspraak te publiceren. Meestal gebeurt dit ook, maar door het beperkt aantal publieke terechtwijzingen (een twintigtal per jaar), geeft de raad wel de indruk de belangen van de leden in de raad te beschermen.

3.3.4 Groot-Brittannië

Zelfreguleringssystemen

Na de Tweede Wereldoorlog werd in 1953 de Britse persraad (General Council of the Press) opgericht. Deze moest waken over de journalistieke ethiek en de persvrijheid. Hij gold als lichtend voorbeeld voor andere landen; onder meer de Duitse persraad is geënt op de Britse structuur.

Gaandeweg groeide de twijfel over de doeltreffendheid van de persraad. Het rapport van een speciale onderzoekscommissie in 1990 adviseerde tot de oprichting van een nieuwe klachtencommissie, al dan niet statutair vastgelegd, en zonder zich bezig te houden met de verdediging van de persvrijheid. Dat laatste alarmeerde de Britse media. Nationale en regionale hoofdredacteuren stelden een code (Code of Practice) op als wettelijk raamwerk voor de nieuwe raad. De code bestaat uit 16 paragrafen over uiteenlopende onderwerpen zoals weerwoord, privacy en nauwkeurigheid. De hoofdredacteuren voorzagen ook een financieringscommissie (Press Standards Board of Finance) waarin alle vijf uitgeversassociaties zijn vertegenwoordigd. In 1991 zag de huidige persraad (Press Complaints Commission) het levenslicht.

Het protest verstomde, voor even, om af en toe weer op te laaien. Ingrijpende wijzigingen zoals het aanstellen van een ombudsman zijn nooit doorgevoerd, maar het publiek heeft wel meer toegang en zeggenschap gekregen in de raad. Dat gebeurde onder druk van een commissie (Select Committee), benoemd door het Britse Lagerhuis (House of Commons) dat nog steeds toezicht houdt op de pers.

De raad werkt actief mee aan de verbetering van zijn imago. De ethische code wordt regelmatig aangepast en aangevuld met specifieke richtlijnen en adviezen. Zo bestaan er zelfs regels over de houding van de media ten aanzien van prins William ('Prince William and privacy'). Veel hoofdredacties nemen de basis van de ethische code ook op als arbeidsvoorwaarden voor journalisten.

De raad mag dan wel de indruk geven medewerking te verlenen, maar sinds 2011 hangt zijn voortbestaan in de huidige vorm aan een zijden draadje. In 2003 kwam de eerste kritiek op de raad over haar lakse houding tegenover News of the World. Toch kon de redactie telefoons blijven afluisteren van leden van de koninklijke familie, slachtoffers van de metroanslagen in Londen in 2005 of familieleden van soldaten in Irak en Afghanistan. Na het afluisterschandaal werden de hoofdredactie en de eigenaar zelfs

in het Lagerhuis ondervraagd. De Britse premier Cameron, die nauwe banden heeft met News of the World-eigenaar en mediamagnaat Rupert Murdoch, liet een onderzoek uitvoeren naar de “heersende cultuur en ethiek binnen de Britse pers” (Evers, 2012, p. 37).

Een speciale onderzoekscommissie, de commissie Leveson, was vernietigend in haar rapport over de praktijken van News of the World, maar ook over hoe de persraad de andere kant opkeek en oogluikend de schendingen van zijn eigen code toeliet. De commissie adviseerde de oprichting van een nieuw systeem dat volledig onafhankelijk van zowel de overheid als de sector zou opereren. Ten tweede pleit het rapport voor een wettelijk kader met bestraffing indien de regels overtreden worden. Toch besluit de commissie met het advies zelfregulering te laten primeren, maar met overheidsinterventie als ultiem wapen (Groenhart & Evers, 2013).

Het jaarlijkse budget van de persraad draait rond de 2,3 miljoen euro (1,9 miljoen Britse pond), waarvan meer dan de helft betaald wordt door de krantenuitgevers (Newspaper Publishers Association) (Koene, 2008).

Klachten

Klachten moeten binnen de termijn van twee maanden bij de raad worden ingediend. De vele publicaties van artikels die tegelijk op een geschreven drager en online beschikbaar zijn, zorgt ervoor dat onlineartikels niet onderworpen zijn aan die termijn aangezien zij steeds gepubliceerd blijven. De binnengekomen klacht wordt beoordeeld door het secretariaat, die ze via een vereenvoudigde procedure kan afdoen als niet gegrond. Indien het secretariaat van mening is dat de belangen wel geschonden zijn, kan ze de hoofdredacteur van het medium waarin de publicatie verschenen is, contacteren. Een groot deel van de klachten worden ofwel niet verder doorgezet (wegens onvolledigheid of niet gegrondheid) of opgelost via een bemiddeling door het secretariaat tussen klager en hoofdredacteur. Gemiddeld om de zes weken komt de raad bijeen om uitspraken te doen over de zaken die indruisen tegen de code en waarbij geen oplossing werd gevonden door bemiddeling. Daarbij oordelen zij alleen op basis van geschreven stukken, zonder voorafgaand onderzoek of hoorzitting. Alle beslissingen van de raad, in eender welk stadium, worden beschouwd als unaniem. De raad houdt bij haar uitspraken rekening met precedentes en de algemeen geldende rechtspraak. Elke uitspraak wordt door externe juristen getoetst aan de fundamentele rechten en vrijheden. Dat zorgt ervoor dat de rechterlijke macht weigerachtig staat tegen het herroepen van beslissingen die door de raad werden genomen. Indien er nieuwe bewijsstukken opduiken, kan de raad de zaak heropenen en een nieuwe beslissing nemen. Een zaak sleept gemiddeld zeven weken aan.

Wie ontevreden is over de werking van de raad, kan zich tot een speciale dienst (Charter Commissioner) wenden en klacht indienen indien hij vindt dat hij onheus behandeld werd of niet de service kreeg die hij wel moest bekomen.

In 2003 werden 1510 klachten ingediend. Door de verschillende filtersystemen (zie eerder) werden er slechts 34 gegrond verklaard door de raad (Bertrand). Koene (2008) stelt in 2007 4340 klachten vast, een stijging die veroorzaakt werd door de heisa rond de verdwijning van Madeleine McCann. Aan 1973 klachten werd geen verder gevolg gegeven. Zestien klachten werden gegrond verklaard, zestien andere verworpen. De stijging zet zich door met 7351 klachten in 2011 (Fielden, 2012) en 20 gegronde.

Sancties

Eén van de grootste aanbevelingen van de commissie-Leveson is het krachtadiger maken van de persraad. Nu kan ze geen boetes of schadevergoedingen opleggen. Hoogstens kan ze aan haar eindoordeel het verzoek verbinden de uitspraak te publiceren in het veroordeelde medium. In principe staat het de hoofdredacteur vrij die uitspraak van commentaar te voorzien, al gebeurt dit uiterst zelden (Koene, 2008).

3.3.5 Nederland

Zelfreguleringsystemen

In Noordwest-Europa was het Nederland dat na de Tweede Wereldoorlog in 1948 een persraad instelde (Raad van Tucht). Deze werd opgericht door journalisten en deed in totaal vijftien uitspraken. Na een conflict met de Nederlandse regering werd de oorspronkelijke Raad van Tucht omgevormd tot de Raad van de Journalistiek. Vandaag is de organisatie en financiering in handen van de Stichting Raad voor de Journalistiek, die alle belangrijke partijen (uitgevers, journalisten, hoofdredacteurs, mediahuizen) op nationaal en regionaal niveau groepeerd. Ook audiovisuele media maken deel uit van de Stichting.

De Stichting benoemt ook de leden van de persraad, waarvan er tien uit het werkveld komen, en tien buitenstaanders. De voorzitter van de raad is altijd een jurist.

Het werkingsbudget dat de Stichting voorziet voor de raad, bedraagt ongeveer 144.000 euro (Koene, 2008).

Hoewel de raad sinds 1960 geen belangrijke veranderingen heeft ondergaan, krijgt hij af en toe flink de wind van voren. Ten Hoove (2003) citeert Joustra, hoofdredacteur van de krant Elsevier, die de raad een “onding” noemde in 2000. Volgens hem bestaat er niet zoiets als gezamenlijke beroepsethiek. Ook binnenskamers bestaat er twijfel over die gezamenlijke beroepsethiek. Het Genootschap van Hoofdredacteurs, nota bene één van de drijvende krachten achter de raad, laat bij monde van de voorzitter weten (Evers, 2011, p. 67):

“Elke redactie moet zelf zijn grenzen bepalen wanneer het gaat over journalistieke werkwijzen en over het beschermen van de privacy van mensen. De normen van de een hoeven niet die van

de ander te zijn. (...) Het is lastig algemeen geldende normen op te stellen, alleen al omdat niet iedereen in de journalistiek de Raad erkent.”

Door zijn forse en gespierde uitspraken legt het Genootschap wel de vinger op de wonde. De raad beseft op tijd dat er actie moest ondernomen worden. Daarom werden de uitspraken met elkaar vergeleken om in 2007 een theoretische leidraad – zeg maar ‘code’ – op te stellen om die onzekerheid weg te nemen. De raad besteedt ook veel aandacht aan ‘monitoring’: organiseren en publiceren van onderzoeken over zijn functioneren en resultaten, al dan niet in vergelijking met andere raden of landen. Dat maakt dat de raad uitgroeide van “onbekend, onbemind en ongevaarlijk” tot een “onafhankelijke klachtenbeslechter en vormgever van journalistieke ethiek” (ten Hoove, 2003).

Klachten

De raad ontvangt tot een half jaar na publicatie klachten over een ‘journalistieke uitlating of gedraging’. Sinds de toename van onlinemedia is die groep potentiële ‘journalisten’ exponentieel gestegen. Om een wildgroei aan klachten te vermijden, heeft de raad als premisse vooropgesteld dat de klager (een natuurlijke persoon of rechtspersoon) een ‘rechtstreeks belang’ moet hebben bij de gewraakte publicatie of uitzending. Meestal ondervindt hij daarbij dus schade. De raad zal de klacht toetsen aan de eigen code maar niet aan de Nederlandse rechtsregels.

Door één van de leden van de raad kan een bemiddelingsprocedure opgestart worden tussen klager en verweerder. Bij een mislukte poging of een weigering tot bemiddeling, nemen vijf leden van de Raad de zaak in behandeling. De zitting verloopt mondeling en de beslissing is unaniem en onherroepelijk. Een zaak sleept gemiddeld dertien weken aan (Koene, 2008).

77 klachten werden in 2003 (Bertrand) ingediend, waarvan de raad er 22 gegrond verklaarde. Koene (2008) telde in 2007 88 nieuwe klachten. De raad behandelde er 84 en vond 26 klachten gerechtvaardigd. Fielden (2012) nam geen data over Nederland op in haar onderzoek.

Sancties

Ondanks het ‘persoonlijk belang’ dat de klager moet hebben bij een klacht voor de raad, kan deze de geleden schade niet vergoeden. Zij kan hoogstens vragen om de beslissing te publiceren, maar is daartoe niet verplicht.

3.3.6 Vlaanderen

Zelfreguleringssystemen

De persraad is een jong gegeven in Vlaanderen. In de jaren 1920 werden wel tuchtraden opgericht binnen de persbond (een vereniging van journalisten en uitgevers). Voor een nationale persraad was er lange tijd geen consensus noch breed genoeg draagvlak binnen de sector. Het was wachten tot in 1988 binnen

de schoot van de Algemene Vereniging voor Beroepsjournalisten in België (AVBB) de noodzaak groeide om een zelfreguleringssysteem op poten te zetten dat over de grenzen van de mediahuizen heen werkte. Deze Raad van Deontologie uit 1988 werd in 2002 omgedoopt tot Raad voor de Journalistiek. Minister van Justitie De Clerck had namelijk al een voorstel voor een wettelijk omkaderde raad ingediend, waardoor de partijen binnen de sector elkaar wel konden vinden (Koene, 2008). Inmiddels heeft ook Wallonië een persraad opgericht (Voets, 2013).

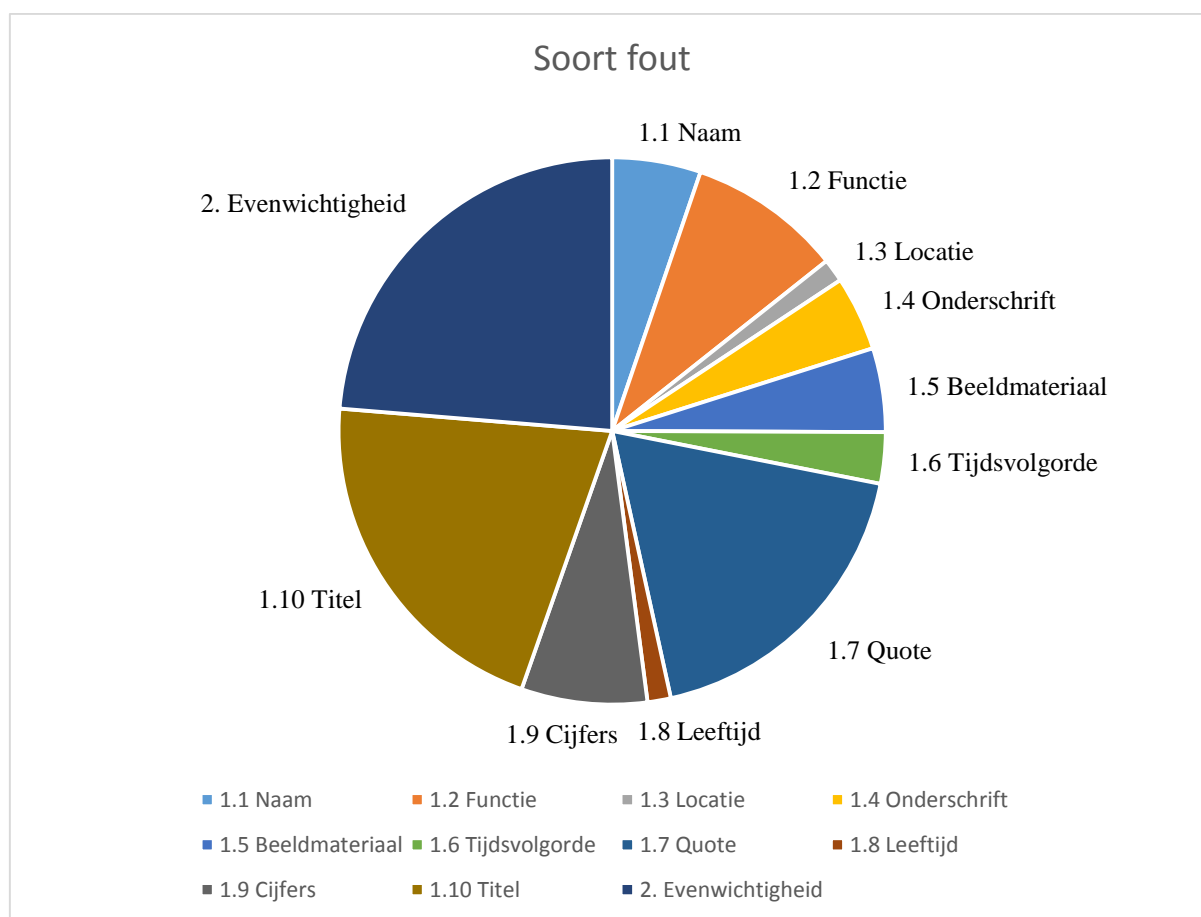
De raad van bestuur staat in voor de financiering en bestaat uitsluitend uit vertegenwoordigers van mediaorganisaties en journalisten. Het jaarlijks budget bedraagt ongeveer 175.000 euro (Koene, 2008) en komt van de aangesloten verenigingen zelf (met subsidies van de overheid). Daarnaast benoemen ze op voordracht van elke groep ook officieel de achttien leden van de raad en evenveel plaatsvervangers. Onder de leden behoren er zes tot een mediaorganisatie, zes tot een journalistenvereniging en zes tot een groep ‘gebruikers’ – meestal juristen, academici of op z’n minst mensen die vertrouwd zijn met media. Plaatsvervangende leden kennen dezelfde samenstelling. Aan het hoofd van de raad staat een voorzitter. De raadsleden krijgen ondersteuning van de secretaris-generaal van de raad, die tegelijk ook ombudsman is.

De grote verdienste van de raad is dat zij door deze samenstelling een representatief oordeel geeft over alle mediavormen. Naast de geschreven pers hebben ook de belangrijkste zendstations zich aangesloten bij de raad.

De persraad heeft sinds 2010 een nieuwe code. Voorheen kon zij klachten alleen toetsen aan internationale codes of wetteksten. Naast een klachteninstantie en de ontwikkeling van een journalistieke code heeft de raad een derde, zo mogelijk nog belangrijkere taak: een forum bieden voor de uitbouw van en discussie over journalistieke ethiek.

Dat betekent niet dat er vóór de ethische code geen moreel gezag was bij de media zelf. Meer zelfs: hoewel de code bestaat en gebruikt wordt, investeren media actief in zelfregulering. Een voorbeeld is De Standaard, een dagblad dat een ombudsman aanstelt die geregeld (online) opiniestukken schrijft. Toch gaat de krant ook verder: ze lieten door het Centre for Journalism Studies van de Universiteit Gent een onderzoek uitvoeren naar de ethische kwaliteit en correctheid van hun berichtgeving. Bleyenbergh(2014) ploos 359 artikels uit door alle bronnen uit het artikel te vragen of de berichtgeving volgens hen strookte met de waarheid, zowel qua feiten (namen, data, functietitels) als qua evenwichtigheid (citaten, titels van artikels). 308 van de 359 artikels genereerden voldoende respons. De onderzoekster noemt deze 86% een hoog resultaat. Van die 308 artikels bevatten 102 artikels of 33% een fout. Dat lijkt veel, maar slechts 16 daarvan (5%) werden beschouwd als ‘betekenisvol’. Figuur 3.2 verdeelt de fouten per soort. In totaal werden 148 fouten vastgesteld, waarvan er 88% (130)

overeenkwamen met feitelijke fouten (beginnend met een 1 in onderstaande figuren. De overige 12% of 18 fouten hadden betrekking op de evenwichtigheid van een artikel (beginnend met een 2).

Figuur 3.2. Gemelde fouten in het onderzoek van De Standaard.

Tabel 3.5

Aantal gemelde fouten in het onderzoek van De Standaard (Bleyenbergh, 2014)

Soort fout	Aangegeven als fout
Fout in naam	19
Fout in functietitel	33
Fout in locatie	5
Fout in onderschrijf	16
Fout in beeldmateriaal	18
Fout in tijdsvolgorde	11
Fout in quote	67
Fout in leeftijd	5
Fout in cijfers	27
Fout in titel	76
Evenwichtigheid	86

Klachten

De termijn om een klacht neer te leggen bedraagt 30 kalenderdagen vanaf de datum van publicatie. De klager moet een persoonlijk belang hebben bij het artikel. Via de ombudsman is een bemiddeling mogelijk in een vereenvoudigde procedure. Komt een zaak in behandeling van de raad, dan gebeurt dat in een mondelinge hoorzitting met mogelijkheid tot getuigenverklaringen. De raad neemt een beslissing (dissentingopinions zijn mogelijk) (Koene, 2008) zodat de zaak na iets langer dan zeventien weken is afgehandeld.

Eén jaar na de naamsverandering tot Raad van de Journalistiek waren er amper twaalf klachten binnengekomen waarvan de helft gegrond was (Bertrand, 2003). Uit het onderzoek van Koene (2008) kwamen er in 2007 41 nieuwe klachten binnen. Bij de uitspraken bleken er zeven gegrond.

Sancties

Bij ernstige zaken vraagt de raad om een publicatie van het vonnis, dat overgenomen wordt door andere media. Schadevergoedingen kan de raad niet uitspreken, maar kan de klager wel sterken in zijn gelijk. Het gebeurt immers dat er zowel bij de raad als bij een rechtbank een klacht wordt ingediend, waarbij de rechter vaak het oordeel van de persraad als rechtsleer, gezaghebbende bron van recht, beschouwt en zijn uitspraak in de lijn ligt van wat de persraad eerder besloten had. De laagdrempeligheid, kosteloosheid en relatief snelle behandeling van zaken zorgen ervoor dat een klacht indienen bij de raad verstandig is vooraleer een rechtszaak te overwegen.

4. Conclusie

4.1 Begrippenkader

Een inhoudelijke vergelijking rond definities kwam al in hoofdstuk 3 aanbod om daarna tot een werkdefinitie voor deze bachelorpaper te komen. De constante erin is dat de regulering altijd uitgaat van de media door de creatie van een instelling die de regels rond beroepsethiek bewaakt. Het hele debat rond de werking van zelfregulering draait rond vier begrippen (de Haan, 2012): vertrouwen (trust), verantwoordelijkheid (responsability), verantwoording (accountability) en responsiviteit (responsiveness). Vertrouwen – en het toegenomen gebrek daaraan – lijkt centraal te staan in de discussie. Politici eisen dat media hun verantwoordelijkheden opnemen en verantwoording afleggen tegenover het publiek, de beroepsgroep, de markt of de overheid. De bereidheid om die verduidelijking te verschaffen, is responsiviteit.

Van de drie theoretische modellen die besproken werden – McQuail, Hallin en Mancini en Fengler, Eberwein, Lauk en Leppik-Bork – geniet het sociaal-culturele verantwoordingsmodel van de laatste onderzoekers de voorkeur. Zowel McQuail als Hallin en Mancini bekijken de situatie te eng. McQuail focust op de actoren binnen de media. Dat zijn (in mate van hun invloed op die media) het beroep, de markt, het publiek en de staat. Hallin en Mancini nemen de invloedssfeer van de landen onderling als uitgangspunt maar vergeten de rol van de actoren die McQuail aanhaalt in zijn onderzoek. Fengler, Eberwein, Lauk en Leppik-Bork bekijken het hele plaatje door de conclusies van McQuail enerzijds en Hallin en Mancini anderzijds in hun onderzoek te implementeren. De actoren en de geografische ligging zijn louter parameters die een sociaal-cultureel model van verantwoording helpen opbouwen. Toch is er enige voorzichtigheid geboden: in sommige landen is de democratie volop in ontwikkeling. Het is dus goed mogelijk dat ook het sociaal-culturele verantwoordingsmodel over enkele jaren aan verbetering toe is.

4.2 Media Accountability Systems

4.2.1 *Voordelen en nadelen van Media Accountability Systems*

Aangezien ze zijn geesteskind zijn, is Bertrand (2003) niet ongevoelig voor de kritiek die MAS te verduren krijgen. Op politiek vlak vrezen sociaaldemocraten dat een ombudsman een schijnmanoeuvre is om overheidsinmenging te vermijden. De rechterzijde ziet in MAS dan weer een communistisch plan tegen vrije meningsuiting. De vrees leeft ook dat MAS een voorzet zijn voor de overheid om de regulering over te nemen en te opereren binnen een wettelijk kader.

Wie aan uitspraken doet over media, loopt het risico te oordelen tegen fundamentele rechten en vrijheden zoals het recht op meningsuiting, wat onwettig is. Bovendien gebeurt de aanval op deze basisrechten door personen die niet democratisch verkozen werden door het publiek. Er zijn landen die vinden dat het publiek niet gekwalificeerd en niet capabel is om over mediazaken te oordelen en die dus iedereen die geen journalist, redacteur of media-eigenaar is, weren uit hun persraad.

MAS hebben ook de naam nutteloos en waardeloos te zijn. De geschiedenis geeft de criticasters geen ongelijk. Sensationeel nieuws haalt maar al te vaak de bovenhand. De sancties zijn niet meer dan pleisters op een houten been. Media-eigenaars kijken naar verkoopcijfers en journalisten zijn vooral bezig met het behouden van hun job. Bertrand vindt dat we hen dit niet kwalijk kunnen nemen en dat zij, onder druk, afgerekend worden op het imago van hun bedrijf: “Yet, traditionally, the ethical focus is on journalists, if only because a corporation has no moral conscience” (2003, p. 30).

MAS hebben uiteraard ook voordelen. Om te beginnen zijn ze ongevaarlijk omdat ze geen bindende regels kunnen opleggen, maar hoogstens een invloed kunnen uitoefenen. Die invloed kan wel imagoschade toebrengen aan een bedrijf. Daarnaast bieden ze een forum voor samenwerking en debat tussen de media en haar gebruikers: journalisten en eventueel mediabedrijven gaan in dialoog en beslissen samen met het publiek. Daardoor leveren MAS een bijdrage aan de bewustwording van ethische waarden binnen de journalistiek en houden ze het debat levendig. MAS hebben ook de eigenschap elkaar aan te vullen en zijn erg divers, coöperatief, flexibel en efficiënt in gebruik. Bovendien zijn ze ook goedkoop, zeker in vergelijking met een gerechtelijke procedure. Een goed ethisch beleid past binnen de waarden van een kwaliteitsmedium, wat zich vertaalt in hogere gebruikerscijfers en meer omzet.

De grote kwaliteiten van MAS vindt Bertrand zelf (2003) tweeledig: ze dragen bij tot een verbetering van de kwaliteit en prestaties van media maar blijven tegelijk onafhankelijk van welke overheid dan ook. Verder is hij van mening dat MAS verschillen van zelfregulering. Bij zelfregulering is volgens hem elke invloed of inbreng van het publiek onmogelijk terwijl MAS wel een forum aanbieden (Verdoodt, 2007). Hierin verschilt Bertrand van mening met veel andere auteurs. Ook de praktijk wijst uit dat net zijn MAS bijdragen tot een verbeterde vorm van zelfregulering in de breedte. Door MAS is duidelijk geworden dat ethiek en zelfregulering verder gaan dan een persraad of een ethische code en ook een morele weg kunnen bewandelen.

Ook Evers (2012) lijstte de voor- en nadelen van zelfregulering op. Hij stemt in met de positieve gevolgen die Bertrand aanhaalt, zoals de doeltreffendheid, de kostprijs, de morele discussie en de laagdrempeligheid tussen journalisten en publiek. Zijn toevoeging is dat een goed werkend zelfreguleringssysteem overheidsinmenging voorkomt en een uniform kader schetst voor normen en waarden binnen het beroep. Toch is één van de nadelen voor hem ook de beperktheid van persraden. Ten eerste zijn ze niet altijd evenwichtig samengesteld en is de onpartijdigheid bijgevolg niet gegarandeerd. Ook hun beperkte sanctioneringsbevoegdheid speelt hen parten. Daarom dat hij en andere

auteurs (De Clercq, 2002; Koene, 2008; ten Hoove, 2003) een persraad het epitheton ‘tandenloze tijger’ meegeven, vanwege haar vrijblijvendheid en krachteloosheid inzake het opleggen van verplichtingen verbonden aan uitspraken.

4.2.2 Aanbevelingen voor de toekomst

Eerst en vooral moeten we opmerken dat MAS in West-Europa hun ingang al gevonden hebben binnen de journalistiek. Journalisten en uitgeverijen beseffen dat hun beroep onderhevig is aan ethische regels. Wanneer ze die met de voeten treden, moeten ze zich kunnen verantwoorden tegenover het publiek. En zelfs in West-Europa blijkt dat journalisten, al dan niet onder druk van verkoopcijfers, die ethische grens nog overschrijden. De attitude en de bereidheid om rekening te houden met ethiek zijn dus wel aanwezig, maar het werkelijke gedrag doet soms het tegenovergestelde vermoeden. Journalisten moeten zich bewust worden van hun sociale verantwoordelijkheid en hun plaats in de maatschappij. Zij zijn meer dan alleen maar berichtgevers, maar beïnvloeden ook de publieke opinie. Al in 2000 sprak Karol Wojtyła tijdens zijn pontificaat als paus Johannes Paulus II zijn bezorgdheid uit over de positie en drijfveren van journalisten:

Journalism cannot be guided only by economic forces ... It should rather be felt as a sacred mission, knowing that powerful means of communication have been entrusted to you for the welfare of all, especially the weaker members of society. (Bertrand, 2003, p. 388)

‘Vrijheid’ is in deze niet gelijk aan ‘blijheid’. De expressievrijheid is een middel om het werkelijke doel, mensen informeren, te bereiken. De laatste decennia is die vrijheid echter centraler gaan staan, zozeer dat ze lijkt te primeren boven andere basisrechten als privacy, persoonlijke integriteit of het vermoeden van onschuld. Verschillende wetgevers hebben aangegeven daaraan paal en perk te willen stellen.

Een krachtig signaal kwam van de Europese Commissie, dat in een rapport van Vike-Freiberga et al. (2013) dertig aanbevelingen formuleerde voor de bescherming, ondersteuning en aanmoediging van mediapluralisme en mediavrijheid. Hoewel zij de media in eerste instantie willen beschermen voor een te sterke overheidsinmenging, leggen zij de media ook regels op: “Any new regulatory frameworks must be brought into line with the new reality of a fluid media environment, covering all types of journalistic activities, regardless of the transmission medium” (Vike-Freiberga, Däubler-Gmelin, Hammersley, & Poiars Pessoa Maduro, 2013, p. 26). Het rapport blijft niet steken bij regelgeving maar wil ook inzetten op opvoeding en onderwijs. Zo bevelen zij aan prijzen uit te reiken voor excellente journalistiek alsook actief aan mediaopvoeding te doen, te beginnen in het secundair onderwijs: “Media literacy should be taught in schools starting at high-school level. The role media plays in a functioning democracy should

be critically assessed as part of national curricula, integrated either with civics or social studies” (p. 31). Nog meer dan vandaag moeten persraden durven werken aan de bewustmaking en ontwikkeling van een professionele ethiek.

Een tweede teken vóór strengere regulering kwam uit Groot-Brittannië. De media over het Kanaal hebben erg geleden onder het af luisterschandaal rond News of the World. De discussie sijpelde door tot in het Engelse Lagerhuis, dat een onderzoekscommissie in het leven riep. Die Commissie Leveson was vernietigend voor de Engelse persraad (Press Complaints Commission) die klachten tegen het boulevardblad nooit ernstig had genomen. De aantijgingen tegen de verantwoordelijken van News of the World dwongen premier Cameron ertoe actie te ondernemen. Op dit moment bevindt de Engelse persraad zich in een schemerzone tussen blijven voortbestaan en vernieuwen. Eén ding is zeker: een nieuwe raad zal veel strikter gecontroleerd worden door de overheid. Daar waar verkoopcijfers vroeger de bovenhand haalden, dreigt de slinger nu (te ver) door te slaan naar overheidsinmenging.

Dit deel van de conclusie kunnen we afsluiten met een citaat van Bertrand. Hij vat samen hoe de markt en de wet kunnen bijdragen aan een betere media, maar dat de media zelf daarin vooral de hoofdrol spelen indien ze ethiek serieus willen nemen (2003):

The market tells you to do whatever it takes to make money, within the limits set by the law. The law tells you what not to do ... and so does ‘self-regulation’ but then you tell yourself. Ethics in the widest, noblest sense of the term tells you not just what to avoid, but also what to do so as to serve the public well. (p.385)

4.3 Landenonderzoek

In dit stuk worden de resultaten uit het derde deel van hoofdstuk drie besproken (meestal) in dezelfde volgorde: Zweden, Denemarken, Duitsland, Groot-Brittannië, Nederland en Vlaanderen.

4.3.1 Algemeen

In Zweden ontstonden de eerste vormen van zelfregulering. De persraad bestaat uit uitgevers en journalisten van de geschreven pers en juristen. De pers heeft de regulering grotendeels zelf in handen. Ook de financiering gaat uit van de sector zelf. Een ombudsman coordineert het werk van de persraad. De code dient als leidraad voor de klachtenprocedure, die altijd begint bij de ombudsman. De persraad houdt bij haar oordeel geen rekening met nationale of internationale rechtspraak en kan alleen in geval van effectieve schade een vergoeding laten uitbetalen aan de eisende partij. Algemeen kan men stellen dat geen enkele persraad in deze paper echt zware straffen kan opleggen.

Denemarken is in vergelijking met de andere landen een buitenbeetje. Wat eerst begon als een vrijblijvend initiatief, werd vanaf de jaren 90 van de vorige eeuw een gereguleerd en verplicht engagement voor zowel audiovisuele als gedrukte media. Er wordt zelfs gedacht aan een verplichtende uitbreiding naar nieuwswebsites. De Voorzitter van het Hooggerechtshof staat aan het hoofd van de persraad. Verder maken journalisten, hoofdredacteurs en leden van het publiek (niet noodzakelijk juristen) deel uit van de persraad. Beslissingen gebeuren op basis van een ethische code. Bij wet is vastgelegd dat de media zelf het werkingsbudget voor de persraad ter beschikking stelt. Toch wordt dit door auteurs als Koene (2008) niet beschouwd als strikte overheidsregulering: de instelling en de werking zijn bij wet vastgelegd, maar de sector financiert de raad volledig zelf en heeft een belangrijke stem in het oordeel van de zaken die voorkomen. Daarbij komt dat de persraad geen penaliserende sancties kan treffen die de klager kunnen vergoeden. Het valt echter niet te ontkennen dat de persraad in Denemarken erg verschillend georganiseerd is dan in de andere landen (zie Figuur 4.1).

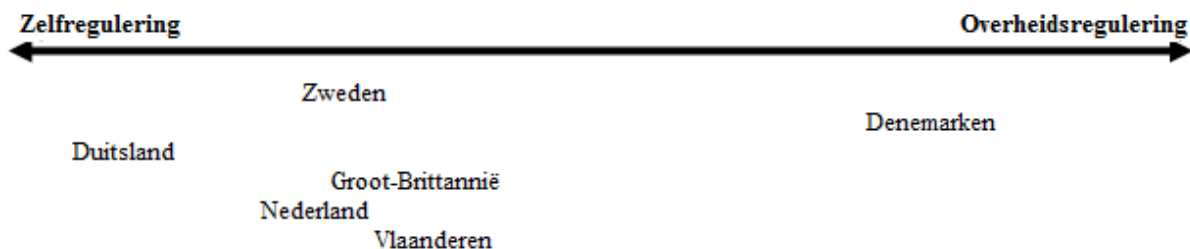
Door de herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog waren de Duitse media als de dood voor overheidsregulering. De Duitse persraad werd opgericht om de overheid te snel af te zijn, maar ook om het beroep te beschermen. Naar analogie met veel bedrijven bestaat de functie van ombudsman niet bij de Duitse persraad. Pöttker en Starck bevelen een opener, transparanter karakter aan met implementatie van een ombudsman die, naar Zweeds (zie p. 27) of Vlaams (zie p. 35) voorbeeld, een bepalende en succesvolle rol kan spelen in de werking van de persraad in Duitsland. Hoewel de overheid niets in de pap te brokken heeft, financiert zij toch het budget van de persraad met 30%. Tot op vandaag maken alleen journalisten en uitgevers deel uit van de persraad. Gebruikers of juristen worden niet toegelaten. De discussie bestaat of deze beslotenheid dient ter zelfbescherming van de media of net ter zelfregulering. De waarheid ligt wellicht ergens in het midden, maar in ieder geval gebeurt de regulering van de media door de media – zonder tussenkomst van buitenstaanders (zie Figuur 4.1). Daarmee sluit de Duitse persraad aan bij wat de ‘Verklaring der rechten en plichten van de journalist’ uit 1971 stipuleert: “Elke journalist (...) erkent het recht van kracht in ieder land, maar hij aanvaardt op beroepsgebied enkel de rechtsmacht van zijn gelijken, met uitsluiting van elke gouvernementele of andere inmenging” (Voets, 2013).

Net als in Duitsland is de zelfregulering in Nederland ook georganiseerd door de media, meer bepaald door de Stichting Raad van de Journalistiek. Deze duidt de leden van de persraad aan en zorgt ook voor de financiering van de raad. Tien leden van de raad komen uit de media (geschreven of audiovisueel), maar tien andere leden zijn buitenstaanders. De voorzitter van de raad is een jurist. Dat zorgt ervoor dat het publiek meer inspraak heeft in de regulering dan in Duitsland zie Figuur 4.1). Elk lid van de raad kan een bemiddelingspoging opstarten indien een klacht wordt ingediend. Klachten worden getoetst aan de eigen journalistieke code maar niet aan de Nederlandse rechtsregels. Er worden vrij veel klachten

gegrond verklaard. Misschien ligt hier wel de reden waarom de raad vanuit de media vaak kritiek krijgt: de mediahuizen voelen zich geschaad door de beslissingen van de raad en verkiezen een protectionistische raad zoals in Duitsland. Op het gebied van sancties mogen de media niet klagen: een publicatieverplichting is zowat de zwaarste straf die de raad kan opleggen.

De Vlaamse raad is de jongste van alle besproken raden. Dat heeft het voordeel dat er genoeg voorbeelden bestonden over hoe een raad wel en niet te organiseren. Het publiek – vaak juristen of academici – maakt voor één derde deel uit van de raad. De overige twee derden zijn journalisten en uitgevers van alle media. De raad voorziet zelf zijn budget. Indien een klacht wordt ingediend, zal de secretaris-generaal, tevens de ombudsman, proberen om te bemiddelen tussen beide partijen. Mislukt de bemiddeling, dan spreekt de raad zich uit over de kwestie. Sinds 2010 heeft de persraad ook een eigen code waaraan de klachten worden getoetst. Voordien moest worden teruggegrepen naar internationale codes. Vandaag moet de persraad wel nog rekening houden met bepaalde wetsartikelen zoals het recht van antwoord, wat bijvoorbeeld in Nederland niet opgenomen is in de wet. Ook vormt de uitspraak van de persraad in België soms de aanleiding om diezelfde uitspraak bevestigd te zien door een rechtbank. Net als alle hierboven besproken persraden staat ook de Vlaamse persraad zeer zwak in het uitspreken van sancties.

De mate waarin de regulering meer in handen is van de media of bepaald wordt door de overheid, wordt visueel weergegeven in Figuur 4.1

Figuur 4.1. Spreiding van de onderzochte landen tussen zelfregulering en overheidsregulering (eigen figuur).

4.3.2 Klachten

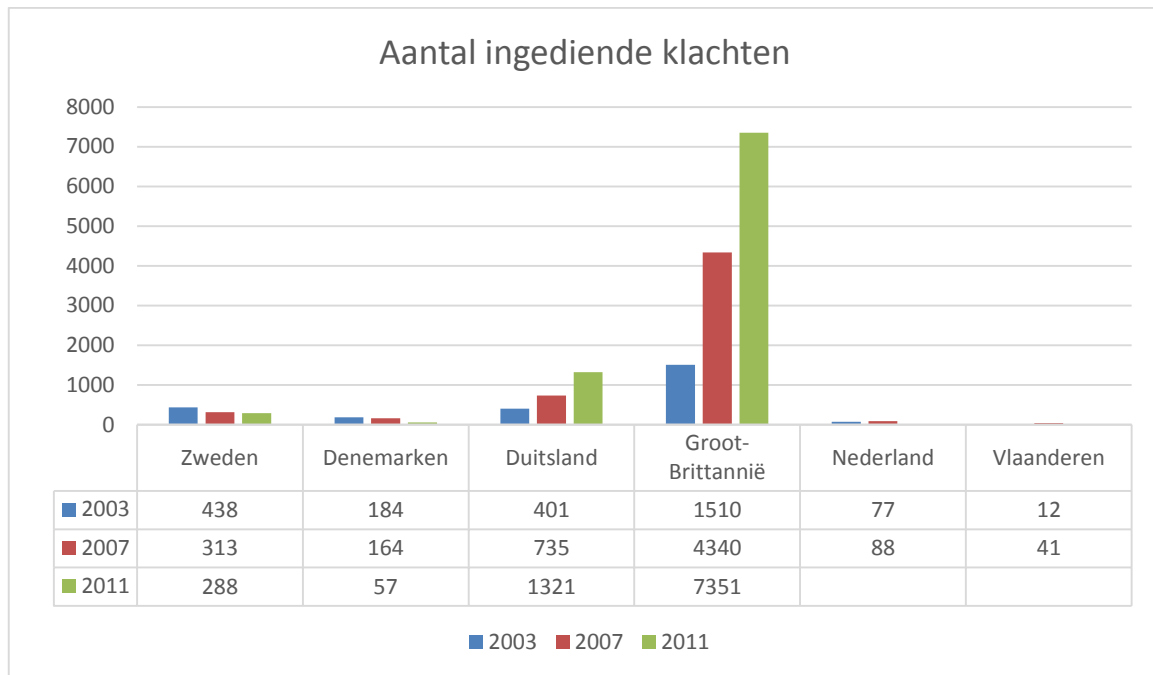
In hoofdstuk drie werden de klachten per land weergegeven voor de jaren 2003 (Bertrand, 2003) en 2007 (Koene, 2008). Fielden (2012) nam voor Zweden, Denemarken, Duitsland en Groot-Brittannië ook data op voor 2011. Tabel 4.1 zet alle klachten per land op een rij.

Tabel 4.1

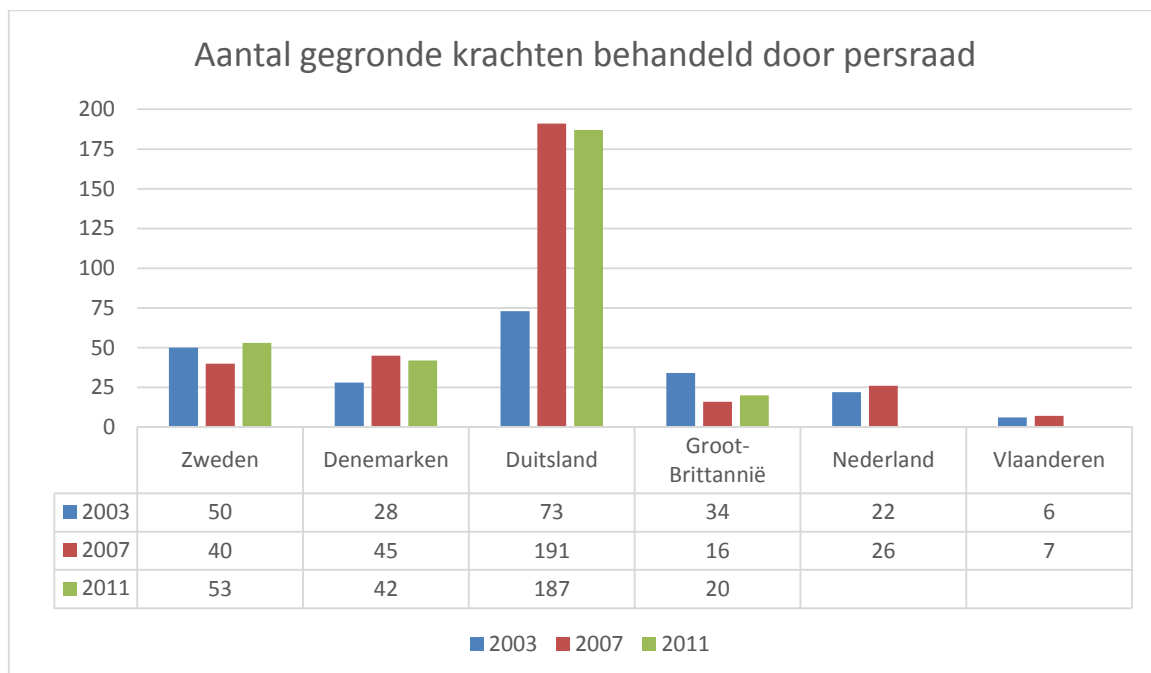
Vergelijking klachten per land (Bertrand, 2003; Fielden, 2012; Koene, 2008)

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Land	Klachten in 2003			Klachten in 2007			Klachten 2011		
	Aantal ont-vangen	Aantal ge-grond	% ge-grond	Aantal ont-vangen	Aantal ge-grond	% ge-grond	Aantal ont-vangen	Aantal ge-grond	% ge-grond
Zweden	438	50	11,41%	313	40	12,78%	288	53	18,40%
Dene-marken	184	28	15,21%	164	45	27,44%	57	42	73,68%
Duitsland	401	73	18,20%	735	191	26,00%	1321	187	14,16%
Groot-Brittannië	1510	34	2,25%	4340	16	0,37%	7351	20	0,27%
Nederland	77	22	28,57%	88	26	29,55%	-	-	-
Vlaanderen	12	6	50,00%	41	7	17,07%	-	-	-

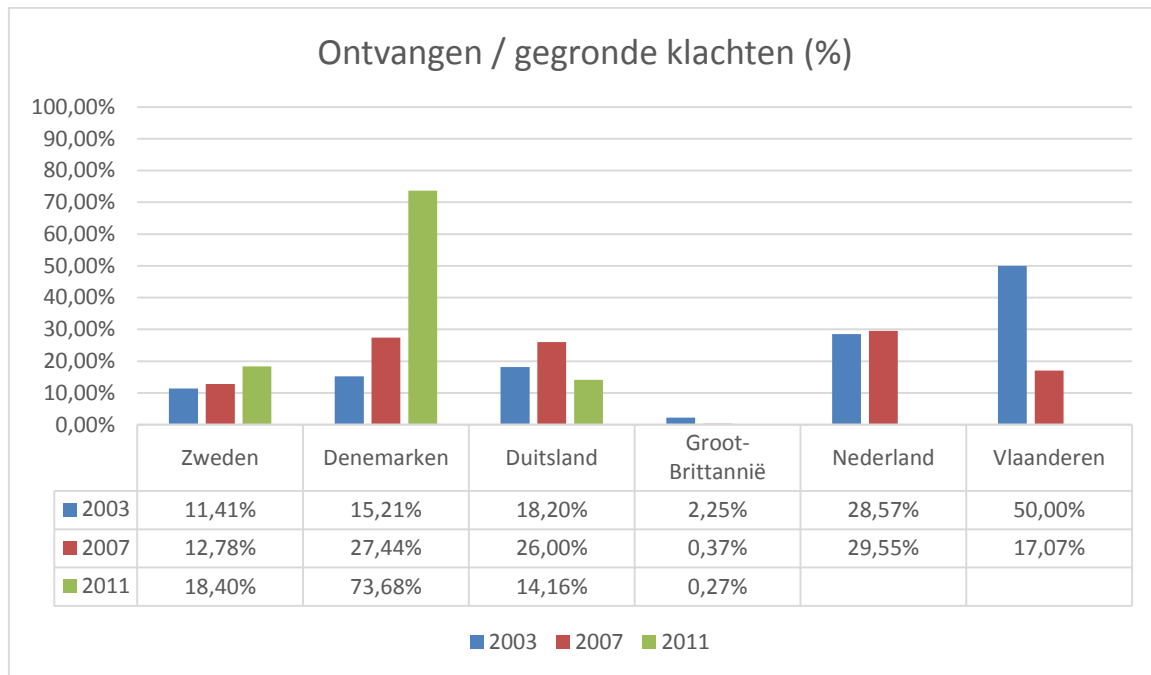
Zoals uit Tabel 4.1 blijkt, daalt het aantal ontvangen klachten voor Zweden. Het aantal gegronde klachten blijft nagenoeg gelijk wat ervoor zorgt dat het percentage gegronde klachten wel toeneemt. Dit zou kunnen wijzen op meer gerechtvaardigde en beter onderbouwde klachten tegen de media. Ook de Deense ingediende klachten nemen af. Er worden tegelijk meer krachten gegrond verklaard, wat zorgt voor een explosieve stijging in het aantal succesvolle klachten tegen de media (zie Figuur 4.3). In Duitsland nemen de klachten toe, maar er is geen correlatie met het aantal gegronde klachten. In absolute aantallen (zie Figuur 4.2) hebben zij wel het grootst aantal gegronde klachten. Groot-Brittannië kent jaar na jaar het grootste aantal ontvangen klachten (zie Figuur 4.1) maar is tegelijk het bewijs dat bemiddeling werkt: amper een paar procent komt voor de persraad, waarvan er dan ook nog maar een klein deel gegrond blijkt. Dat is anders dan in Nederland: een klacht die voorkomt voor de persraad, heeft bijna 30 procent slaagkans. Voor Vlaanderen moeten de klachten met enige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd aangezien in 2003 de persraad nog maar net bestond. 2007 geeft een accurater beeld van de verhouding tussen ontvangen en gegronde klachten (zie Figuur 4.3).

Figuur 4.2. Totaal aantal ingediende klachten (Bertrand, 2003; Fielden, 2012; Koene, 2008).

Figuur 4.3. Totaal aantal klachten gegrond verklaard door persraad (Bertrand, 2003; Fielden, 2012; Koene, 2008).

Figuur 4.4. Procentuele weergave van ontvangen klachten versus gegronde klachten (Bertrand, 2003; Fielden, 2012; Koene, 2008).

Gegevens over klachten, zelfs de verhouding tussen gegronde en ontvangen klachten, zeggen niet alles over de kwaliteit van het werk van de persraad. Een mogelijke verklaring voor de verandering in absolute aantallen van ingediende klachten (zie Tabel 4.1, kolom A, E, H en Figuur 4.2) zit hem in de demografische cijfers van Tabel 4.2.

Tabel 4.2

Demografische cijfers van Eurostat (Europese Unie, 2013)

A	B	C	D
Land	2003	2007 (data: 2008)	2011 (data: 2012)
Zweden	8 940 788	9 182 927	9 482 855
Denemarken	5 383 507	5 475 791	5 580 516
Duitsland	82 536 880	82 217 837	80 327 900
Groot-Brittannië	57 798 094	59 796 947	63 174 603
Nederland	16 192 572	16 405 399	-
Vlaanderen	± 5 984 200	± 6 185 100	-

In Zweden en Denemarken nam het aantal klachten af, terwijl de bevolking steeg. De Duitse bevolking verloor tussen 2003 en 2007 meer dan twee miljoen mensen maar ontving toch meer klachten. In Groot-Brittannië volgt de stijgende bevolking de stijgende lijn van het aantal klachten. Zowel de klachten als de bevolking in Nederland gaan slechts lichtjes omhoog. De bevolkingscijfers voor Vlaanderen⁷ stijgen eveneens licht, maar de klachten nemen toe door de grotere bekendheid van de raad.

⁷ Het Vlaamse bevolkingscijfer is de som van de afgeronde bevolkingscijfers in de vijf Vlaamse provincies.

4.3.3 Aanbevelingen voor de toekomst

Koene (2008) formuleert een reeks aanbevelingen (p. 119), waarbij de zichtbaarheid en toegankelijkheid van de raad voor het publiek de grootste werkpunten zijn. Ten tweede moet de raad uitgroeien tot een forum voor beroepsethiek zoals men in Vlaanderen probeert. Ook voor de bemiddelingsfunctie fungeert Vlaanderen als voorbeeld vanwege de samenwerking tussen het secretariaat en de raad zelf. Van een ombudsman naar Zweeds model is Koene geen fan, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Pöttker&Starck (2003). Ten vierde vindt Koene dat de procedure moet worden ingekort en er een vereenvoudigde procedure met herzieningsmogelijkheid moet worden ingesteld. Tot slot ziet ze vooral in de financiering van de raad een rol weggelegd voor de overheid. Een sterker regelgeving voor de persraden is volgens Koene, die hierbij Reding citeert, niet nodig: “in our view, self-regulation can in many cases be much more sensible and effective than adding yet another layer of regulation – especially for the media industry” (Reding, geciteerd in Koene, 2008, p. 5).

In haar aanbevelingen is Koene veel minder streng dan het rapport van Vike-Freiberga (Vike-Freiberga, Däubler-Gmelin, Hammersley, & Poiars Pessoa Maduro, 2013) of de commissie Leveson (Groenart & Evers, 2013), die een door de overheid georganiseerde regulering aanbevelen. Tegelijk kan de bedenking gemaakt worden of de overheid in sommige landen al niet achter de schermen de regulering voor een deel mee bepaald, zeker in Groot-Brittannië. Voormalig premier Tony Blair adviseerde News of the World “officieus” ten tijde van het af luisterschandaal. Het is nooit een geheim geweest dat de Britse premier David Cameron goede relaties onderhield met de eigenaars en hoofdredactie van News of the World (Groenart & Evers, 2013). Toen de bom rond het af luisterschandaal barstte, nam de spindoctor van Cameron ontslag. Die Andy Coulson was voordien, samen met zijn ex-minnares Rebekah Brooks, de hoofdredacteur van News of the World.

4.4 Tot slot

De samenvattende conclusie gebeurt via een SWOT-analyse. Dit is een economisch principe waarbij de sterktes (strengths), zwaktes (weaknesses), kansen (opportunities) en bedreigingen (threats) tegenover elkaar geplaatst worden. Ze geven een bondig overzicht van de situatie waarin een organisatie – in dit geval eerder een concept – op dit moment in verkeert.

Tabel 4.3

SWOT-analyse zelfregulering

	Hulpvol	Schadelijk
Intern	Sterktes Regulering door beroepsgroep Lage kostprijs voor klager Aangepaste regelgeving	Zwaktes Ingewikkelde klachtenprocedure Nauwelijks sancties of vergoedingen Bescherming eigen sector
Extern	Kansen Participatie van publiek Bekendheid, toegankelijkheid persraad Forum voor mediaethiek	Bedreigingen Grote invloed markt (winstmaximalisatie) Grote invloed overheid (regelgeving) Onderwaardering vrijheid van meningsuiting

5. Nabeschuwing

Vóór ik naar de HUB kwam, studeerde ik aan de Arteveldehogeschool in Gent de opleiding ‘bachelor in het onderwijs: secundair onderwijs’ met keuzevakken Nederlands en geschiedenis. Aangezien de studenten lerarenopleiding worden voorbereid om voor een groep twaalf- tot zestienjarigen te staan, wordt hun taalgebruik ook aan die leeftijdscategorie aangepast. Met andere woorden: zakelijk of formeel schrijven was, zelfs voor een bachelorproef, uit den boze. Van nature heb ik de neiging wat plechtiger te schrijven en mijn zinnen omslachtiger te formuleren, al dan niet doorspekt met Latijnse of Griekse woorden. Mijn Grieks-Latijns verleden – tegenwoordig een rariteit in het onderwijs – is iets waar ik trots op ben. Die plechtige stijl heb ik nu dus wel kunnen gebruiken voor mijn bachelorproef.

Er is natuurlijk altijd ruimte voor verbetering op taalkundig gebied. Wat wellicht beter kan, is de structurering van mijn tekst. In mijn ogen zit hij logisch in elkaar: van definities en brede theoretische modellen over een specifiek uitgewerkt systeem tot een praktische toepassing van de eerder beschreven systemen. Ik ben dan ook al maanden met het onderwerp bezig, waardoor ik vergeet dat buitenstaanders de tekst op een andere manier lezen dan ikzelf.

Als leraar Nederlands en geschiedenis kon ik – verrassend – veel vrijstellingen krijgen voor bepaalde vakken. Daardoor kreeg ik ruimte in mijn uurrooster die ik opvulde met vakken uit de Masteropleiding journalistiek. Ik volgde het vak ‘Journalistieke ethiek en regelgeving’, gecoördineerd door professor De Smaele. Dat sloot zeer dicht aan bij het onderwerp van mijn bachelorproef. De lessen werden gegeven door Pol Deltour, woordvoerder van de Vlaamse Vereniging voor Journalisten (VVJ), Bart Goddeyn, advocaat gespecialiseerd in mediarecht, en Flip Voets, (afscheidnemend) secretaris-generaal en ombudsman bij de Raad voor de Journalistiek. Vooral de lessen van die laatste gaven mij nuttige inzichten en een inhoudelijke bagage om de bachelorproef aan te vatten. Midden mei ging ik naar een workshop deontologie in Antwerpen, georganiseerd door jongerenagentschap Stamp Media – kwestie van de materie zo goed mogelijk te kunnen doorgronden en voorsprong te hebben op medestudenten.

Aangezien ik Nederlands en geschiedenis volgde, teerde ik op de kennis van het Engels uit het zesde middelbaar. De lessen Engels van professor Teeuwen zijn voor derdejaars bachelor Toegepaste Taalkunde bestemd. Een opfriscursus Engels in de zomer en veel werken doorheen het jaar hielp me de achterstand zo goed mogelijk bij te benen. Ik mag (voorlopig) uitkijken naar een zorgeloze zomer. In ieder geval had ik dat academisch Engels ook nodig voor een groot deel van mijn bronnen aangezien ik een vrij ruim gebied wou bespreken in mijn studie. Het afbakenen van dat studiegebied had ook nogal wat voeten in de aarde. Mijn eerste zoekplan werd beoordeeld met een ‘onvoldoende’, maar na bijsturing en verdere uitwerking kreeg ik tweemaal ‘goed’ als quotatie.

Goede vrienden hebben helpt ook, zeker als politicus – ik ben gemeenteraadslid in Melle. Schepen van Communicatie en partijgenote LieselotBleyenbergh gaf me inzage in haar onderzoek rond de kwaliteit van de berichtgeving in De Standaard. Voor die exclusieve informatie ‘vers van de pers’ ben ik haar zeer erkentelijk.

Ik heb geleerd dat de media en de journalistiek zich niet in hokjes laat duwen. Als politicus maak je regels en door die regels heb je een zekere macht over diegene die ze moeten gehoorzamen. Voor journalistiek werkt dat zo niet. Zij maken hun eigen regels. Buitenstaanders moeten dat respecteren, maar kunnen de media ook helpen door hun systeem meer bekendheid en autoriteit te geven. Uit eigen ervaring weet ik dat zelfregulering een vaag en abstract begrip is. Wanneer ik uitleg aan vrienden of familie waarmee ik me bezighou in mijn bachelorproef, kijken sommigen – van universitair tot beenhouwer – mij aan zoals een koe naar een trein staart. Wanneer ik een concreet voorbeeld geef, begrijpen ze al meer de inhoud. Concretiseren helpt dus verduidelijken, dat is in deze niet anders. Als voorbeeld geef ik vaak een valse beschuldiging van een persoon in een artikel die resulteert in een klacht of een journalist die de privacy van een persoon schendt. Klagers wenden zich dan vaak tot de nationale persraad die eigenlijk nog het best te vergelijken valt met een vrederechter omdat bemiddelen en minnelijke schikkingen het gros van de gevallen oplossen. Komen beide partijen er niet uit, dan komt men tot een zitting van de raad.

In werkelijkheid hoeft het niet altijd zo’n impact te hebben. Media Accountability Systems zijn een prachtig voorbeeld van hoe soms kleine ingrepen een wereld van verschil kunnen maken. MAS associeer ik niet langer met het Museum Aan de Stroom in Antwerpen, maar wel met het werk van hoogleraar Claude-Jean Bertrand. Ik vraag me af hoe de regulering van journalistiek, en bijgevolg deze bachelorproef ook, er zou uitgezien hebben als de man iets totaal anders had gedaan met zijn leven.

Referentielijst

- Bertrand, C.-J. (1978). Press councils around the world: Unraveling a definitional dilemma. *Journalism quarterly*, 55(2), 241-250.
- Bertrand, C.-J. (2003). *An arsenal for democracy: Media accountability systems*. Creskill: Hampton press.
- Bleyenbergh, L. (2014). *To err is human, to correct divine*. Gent: Centre for Journalism Studies.
- De Clercq, K. (2002). *Journalistieke zelfregulering: het belang van deontologische codes en zelfregulering in de journalistieke ethiek*. Leuven: Acco.
- de Haan, Y. M. (2012). *Between professional autonomy and public responsibility: accountability and responsiveness in Dutch media and journalism* (Proefschrift). Amsterdam: The Amsterdam School of Communication Research ASCoR. Opgehaald van <http://dare.uva.nl/document/352977>
- Europese Unie. (2013, oktober 17). *Eurostat - Tables, Graphs and Maps Interface (TGM) table*. Opgeroepen op mei 10, 2014, van Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tps00001&tableSelection=1&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1>
- Evers, H. (2011). *Kan dat zomaar? Over ethische kwesties in de journalistiek*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Evers, H. (2012). *Media-ethiek: morele dilemma's in journalistiek, communicatie en reclame*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Fengler, S., Eberwein, T., & Leppik-Bork, T. (2011). Mapping media accountability - in Europe and beyond. In T. Eberwein, S. Fengler, E. Lauk, & T. Leppik-Bork (Eds.), *Mapping media accountability in Europe and beyond* (pp. 7-21). Keulen: Herbert von Halem Verlag. Opgehaald van http://www.halem-verlag.de/wp-content/uploads/2011/05/9783869620381_lese.pdf
- Fielden, L. (2012). *Regulating the press: A comparative study of international press councils*. Oxford: University of Oxford.
- Groenhart, H., & Evers, H. (2013). Journalism and self-regulation: Results from a cross-country survey among journalists. *Tijdschrift Voor Communicatiewetenschap*, 41(3), 304-324.
- Haraszti, M. (2008). *The media self-regulation guidebook: All questions and answers*. Wenen: OCSE. Opgehaald van <http://www.osce.org/fom/31497?download=true>
- Koene, D. C. (2008). *Raden voor de journalistiek in West-Europa*. Diemen: AMB.
- Lauk, E., & Kus, M. (2012). Media accountability - between tradition and innovation. *Central European Journal of Communication*, 2(9), 167-174.
- Martens, P. (2005). *Mediarecht voor journalisten*. Leuven: Garant.

- McQuail, D. (2003). *Media accountability and freedom of publication*. New York: Oxford University Press.
- Pöttker, H., & Starck, K. (2003). Criss-Crossing Perspectives: contrasting models of press self-regulation in Germany and the United States. *Journalism Studies*, 4(1), 47-64. doi:10.1080/1461670022000048090
- ten Hoove, S. (2003). *Grenzen in de journalistiek: uitspraken Raad voor de Journalistiek 1987-2003*. Amsterdam: Otto Cramwinckel Uitgever.
- Vanderpoorten, J. (2001). *Journalistiek in perspectief*. Leuven: Acco.
- Verdoodt, A.-L. (2007). *Zelfregulering in de journalistiek: de formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep* (Proefschrift). Leuven: KU Leuven. Opgehaald van <https://stuiterproxy.kuleuven.be/bitstream/1979/1005/2/,DanaInfo=lirias.kuleuven.be,SSL+verdoodt.pdf>
- Vike-Freiberga, V., Däubler-Gmelin, H., Hammersley, B., & Poiares Pessoa Maduro, L. M. (2013). *A free and pluralistic media to sustain European democracy*. Brussel: High Level Group on Media Freedom and Pluralism. Opgehaald van http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/document.cfm?action=display&doc_id=4406
- Voets, F. (2010). Journalistieke ethiek en alternatieve geschillenbeslechting : de Raad voor de Journalistiek. In S. Lust, & P. Luypaerts (red.), *echt en media in een democratische rechtsstaat: wie bewaakt de waakhond?* (pp. 67-79). Brugge: Die Keure.
- Voets, F. (2013). *Journalistieke ethiek*. Brussel: HUB. Opgehaald van https://cygnus.cc.kuleuven.be/bbcswebdav/pid-12177570-dt-content-rid-15557776_2/courses/B-KUL-HMJ03a-1314/HUB%20-%20cursus%20journalistieke%20ethiek%202013-2014.pdf

Toegepaste taalkunde: Schakelprogramma's

Zelfregulering binnen de journalistiek: een comparatief perspectief (BIJLAGEN)

Bachelorproef aangeboden door
Lieven VAN CAUWENBERGHE
in het schakelprogramma voorbereidend op
de Master in de journalistiek

Lector: Lieven VAN CAUWENBERGHE
Academiejaar 2013 – 2014

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	II
1. Lijst van geraadpleegde catalogi en databanken.....	III
2. Zoekwoordenlijst voor de literatuurstudie.....	IV
3. Literatuurfiches (uitsluitend elektronisch)	V

1. Lijst van geraadpleegde catalogi en databanken

Zoekmachines op het internet

- Google Books
- Google Scholar

Catalogi

- Limo (HUB)
- Limo (KU Leuven)
- Ovinob (Oost-Vlaams Informatienetwerk voor Openbare Bibliotheken)⁸
- UniCat

Databanken (niet via Limo)

- Academic Search Premier
- Communication & Mass Media Complete

⁸ Aangezien ik in Melle (Oost-Vlaanderen) woon, was het voor mij soms handiger om boeken uit te lenen bij de lokale bibliotheken (o.a. Hoofdbibliotheek Gent).

2. Zoekwoordenlijst voor de literatuurstudie

Een selectie van de vaakst gebruikte zoektermen.

- Claude-Jean Bertrand AND media AND accountability
- Huub Evers
- Lara Fielden
- Daphne Koene
- Flip Voets

- Accountability
- Journalism AND ethics
- Media self-regulation
- Press councils
- Press self-regulation

- Journalistiekeethiek
- Journalistiekzelfregulering
- Persraden
- Raad voor de journalistiek

Geografisch gebied: Noordwest-Europa

Tijdsafbankening: zo recent mogelijke bronnen (niet ouder dan 20 jaar, met uitzondering van Bertrand, 1978).

3.Literatuurfiches (uitsluitend elektronisch)

Zie cd-rom.